Aruest tomarakalut'... ew vachaṛakana... gitelik'

Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ
ՏՈՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՊԱՐԶ ԵՒ ԿՐԿԻՆ

ՊԱՐԶԱՏՈՒՄԱՐ ԵՒ ԿՐԿՆԱՏՈՒՄԱՐ

Ի ՊԷՏՍ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՑ ԵՒ ԻՆՔՆԸՆՏԵԼ ՈՒՍԱՆՈՂԱՑ

معارف نظارت جلیلەسنك ٣٩٩ نومرولی و ١٦ اغستوس سنه ٣١٠ تاریخلی
رخصتنامەسیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ (ՀԱՑ ԳՐՇՐՑ. ԸՆԿ)

—1895—

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

Յ. ՔՐԻՍՏԱՓՈՐԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Վաճառականի մը գործոց յաջողութեան էական պայմաններէն մին ալ կը կայանայ անոնց ընթացքին վրայ ամենախիստ հսկողութեան մը մէջ։ Որ եւ է ձեռնարկութեան մը գլուխ գտնուող անձը պարտի շարունակաբար տեղեակ ըլլալ գործոց վիճակին, գիտնալ իւր պահանջից եւ պարտուց քանակութիւնը, շահը եւ վնասը, եւ վերջապէս իւր գոյերուն քանակութիւնը եւ ընդհանուր արժէքը։ Վաճառականը պարտի միշտ ուշադիր ըլլալ գիտնալու թէ, իւր առեւտուրին ճիւղերէն որո՛նք աւելի շահաւէտ են եւ որո՛նք վնասաւէտ են կամ անօգուտ, որպէս զի գիտնայ նպաստաւոր ընթացքի մէջ դնելու գործերն եւ զգուշանալու ձախող գործառնութիւններէ, վերջապէս գիտակցաբար գործէ եւ ո՛չ յախուռն եւ անխոհեմ կերպիւ։

Վաճառականը այդ ուշադրութիւնը, այդ հսկողութիւնը ուրիշ միջոցաւ կարող չէ ի գործ դնել, բայց եթէ կանոնաւոր տոմարակալութեամբ մը։

Տոմարակալութիւնը կը ծառայէ՝ ընդունուած օրէնքներու համաձայն, տետրակներու մէջ, կանոնաւորապէս եւ ճշգրիտ կերպով արձանագրելու բոլոր ղործողութիւնները, որոնք կը կատարուին վաճառականութեան, արուեստագիտութեան եւ շահագործական մեծամեծ ձեռնարկութեանց մէջ։

Նոր գիւտ մը չէ այս. այնչափ հին է որչափ վաճառականութիւնը. կարեւորութիւնն զգացուած է մանաւանդ այն ժամանակ երբ սկսուած է ապառիկ առուծախն։ Ի ըսկզբան, գիրերու գիւտէն առաջ, ապառիկ վաճառումները եւ պայմանադրութիւնները տեղի կ'ունենային մի միայն բերանացի բանակցութեամբ, ի ներկայութեան մի քանի անձանց որոնք իբր վկայ կը ծառայէին. որոշուած գիները փայտի կտորի մը վրայ գծերով կը նշանակուէին, այնպէս ինչպէս ցարդ կ'ընեն մեր հացավաճառք։ Գիրերու գիւտէն յետոյ ըս-

կըսաւ բուն տոմարակալութիւնը. տետրակի մը մէջ՝ առանց որ եւ է կանոնի՝ կը գրէին կատարուած գործողութիւնները. տոմարակալութի՛ւն որ պարզ ծանօթութիւններէ կը բաղկանար եւ որ անկից ի վեր հետզհետէ կատարելագործուեցաւ։ Հնդկաստանի Բանիանք անյիշատակելի ժամանակաց մէջ արդէն ծանօթ էին տոմարակալութեան։ Հռովմայեցիք եւս ունէին զայն, զոր աւանդեցին եւրոպական ուրիշ ժողովրդոց։

Արդի կատարելագործեալ տոմարակալութեան անհրաժեշտ պէտքը տարիներ ի վեր զգացուած եւ ըմբռնուած է։ Մեր մէջ ալ երեւան ելած են հեղինակներ որոնք փափագած եւ աշխատած են այս օգտակար գիտութիւնն ընդհանրացնելու, եւ իրենց աշխատասիրութիւնք բաւական լաւ ծառայութիւններ մատուցած են։ Միայն թէ, ըստ որում այդ հեղինակներ վաճառականական եւ տոմարագիտական ամէն տեսակ գիտելիք իրենց այդ աշխատասիրութեանց մէջ խառն ի խուռն, առանց մեթոդի, զետեղած եւ ուսումը դժուարացուցած էին, տարիներ ի վեր զգալի եղած էր ամփոփ, յստակ, պարզ եւ մեթոդիկ կերպով պատրաստուած Տոմարակալութեան դասագրքի մը պէտքը, որ ծառայէ ո՛չ միայն վարժարանաց մէջ դասաւանդութեան, այլ նաեւ ինքնընտել ուսանողներու։

Կուզանք լնուլ այս թերին։ Գործին սկիզբն կարեւոր համարեցինք աւելցնել Վաճառականական Գիտելեաց մաս մը զոր գրեթէ ամբողջութեամբ առինք Ֆրանսական ընտիր դասագրքէ մը։ Իսկ բուն Տոմարակալութեան համար մեզ խորհրդակից ունեցանք, նոյն դասագրքէն ի զատ, ուրիշ կարեւոր հեղինակներ եւս, որոնցմէ օգտուեցանք միայն, առանց հետեւելու սակայն անոնցմէ եւ ոչ մէկուն դասակարգութեան՝ զոր անբնական գտանք եւ ուսումը դժուարացնելու գլխաւոր պատճառ։ Մեր ընտրած դասակարգութիւնը ծառայած է շատ աւելի դիւրըմբռնելի ընելու զայս ուսումն, ինչպէս փորձով պիտի տեսնեն ուսուցիչք եւ ուսանողք։

Մեր նոր սերնդեան կը նուիրենք նաեւ մեր այս դուզնաքեայ աշխատութիւնը, որ կը պակսէր նոյնքան մանկավարժական որքան վաճառականական գրականութեան։

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏՈՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՔ և ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՔ

1. Վաճառական կը կոչուին այն անձինք որոնք վաճառականական գործողութիւններով կ'զբաղին՝ իբրեւ արհեստ։

2. Վաճառականական գործողութիւններն անոնք են զորս վաճառականք կը կատարեն՝ անոնցմէ շահ մը գոյացնելու նպատակաւ։

Ապրանքներ գնել՝ յետոյ զանոնք ծախելու համար, թէ՛ իրենց բնական վիճակին մէջ եւ թէ՛ աշխատութիւնով զանոնք ձեւափոխելէ վերջ, եւ կամ պարզապէս զանոնք վարձու տալու համար, ասոնք վաճառականական կամ առեւտրական սովորական գործողութիւններ են։

3. Այս կարգի առեւտրական գործերով պարապող վաճառականք զանազան անուններով կը կոչուին։

Ա. Գործարանատէրք (fabricants), *որք իրենց գնած նիւթերը կը ձեւափոխեն եւ իրենց կարգին կը ծախեն. ասոնք են ասուիի, թղթի, աճառի, ճենապակւոյ գործարանատէրք, եւայլն։*

Բ. Բուն վաճառականք (commerçants, négociants), *որք մեծաքանակ կը գնեն ու կը ծախեն ուտեստ, այսինքն մարդոց եւ անասնոց սննդեան յատկացեալ արտադրութիւններ, ինչպէս են ցորենահատիկները, ալիւրները, պտուղ, գինի, իւղ, սուրճ, եւայլն, եւ կամ մարդոց ուրիշ պէտքերուն յատկացեալ ապրանքները՝ որոնք աւելի կամ նուազ գործա-*

ծութեամբ կը մաշին, ինչպէս են մետաքսեղէնք, ասուեղէնք, մուշտակները, կարասեաց վերաբերեալ նիւթեր, մետաղներ, եւայլն։

Գ. Երկրորդ կարգի վաճառականք (marchands), որք մեծաքանակ (en gros) ապրանք կը գնեն եւ կը ծախեն փոքրաքանակ (en détail):

Դ. Մանրավաճառք (détaillants), որք իրենց ապրանքը երկրորդ կարգի վաճառականներէն կը գնեն եւ աւելի փոքր քանակով կը ծախեն։

Ե. Վաճառականաց կարգը կը դասուին նաեւ յանձնակատարք, ծովու կամ ցամաքի ճամբով փոխադրութեան գործով զբաղողք, հայթայթիչք. շինութեանց եւ սեղանաւորական գործողութեանց ձեռնարկուք, ապահովագրիչք, եւայլն։

4. Յանձնակատարները (commissionnaires) վաճառականներ են որ ուրիշի հաշուոյն կը գնեն ու կը ծախեն, փոխարէն վարձք մը ստանալով։

5. Միջնորդները (courtiers)՝ ծախողները եւ գնողներն իրարու հետ յարաբերութեան մէջ դնողներն են. ասոնք՝ այս ծառայութեան համար՝ հարիւրին այսչափ վարձք մը կ՚առնեն, որ կը կոչուի միջնորդչէք։

6. Ձեռնարկուք (entrepreneurs) անոնք են որոնք յանձն կ՚առնուն ուրիշի հաշուոյն, Պետութեան կամ մասնաւորաց համար, կատարել ամէն տեսակ շինութիւն, ինչպէս տուն, ճամբաներ, երկաթուղիներ, եւայլն։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԹՂԹԵՐ

7. Դրամներ կամ ոսկւոյ եւ արծաթի ձոյլեր փոխադրելու դժուարութիւնք ծնունդ տուած են առեւտրական թղթերու, որոց անգոյ եւ պայմանադրական արժէքը ծառայած է տարօրինակ կերպով դիւրացնելու վաճառականական գործառնութիւնները։

8. Գլխաւոր առեւտրական թղթերն են.

Փոխանակագիր (lettre de change, traite),

Հրամանի մուրհակ (billet à ordre).

Վճարագիր (chèque)։

9. ՓՈԽԱՆԱԿԱԳԻՐ. — *Ահա՛ փոխանակագրոյ սովորական ձեւերէն մին.*

Կ. Պոլիս 5 մայիս, 1894 — *Օսմ. ոսկի* 10

Յառաջիկայ յունիսի 15ին, հաճեցէք վճարել Կ. Գափամաճեան էֆէնտիի կամ իւր հրամանին տասն Օսմ. ոսկւոյ գումարը. արժէքն ստացած եմ ապրանքով։

Ա. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Առ Պ. Անդրանիկ Ասատուրեան
Վաճառական ի Տրապիզոն

Constantinople, le 5 Mai 1894

(1)B. P. Livres turques 10.

Au quinze juin prochain, il vous plaira payer à Mr. G. Kapamadjian ou à son ordre, la somme de *dix livres turques*, valeur reçue en marchandises.

A. KRIKORIAN

A Mr. Antranik Assadourian
Négociant à Trébizonde

Ահաւասիկ կատարուած գործողութիւնը.

Ա. Գրիգորեան յանձն առած է՝ 10 *Օսմ. ոսկւոյ գումարը Տրապիզոնի մէջ Կարապետ էֆ. Գափամաճեանի վճարուիլը, փոխարէն գումար մը ընդունելով կամ կանխաւ ընդունած գումարի մը փոխարէն, կամ փոխարէն ապրանք առնելով կամ կանխաւ առնուած ապրանքի փոխարէն։*

Այսպէս՝ փոխանակութիւն տեղի կ'ունենայ, տեղւոյ փոխանակութիւն, քանի որ Պոլսոյ մէջ ընդունուած գումարին կամ ապրանքին փոխարէնը պիտի վճարուի ի Տրապիզոն։ Ասկէ յառաջ եկած է փոխանակագիր անունը։

(1) Կը *կարդացուի* Bon Pour։

10. Ա. Գրիգորեան հրաման կուտայ Ա. Աստուրեանի՝ նոյն գումարը վճարելու Կ. Գափամաճեանի։ Եթէ այս վեր-ջինը չըկրնար կամ չուզեր ինքը գանձել այդ գումարը, հրաման կ'ընէ Ա. Աստուրեանի՝ ուրիշի մը կամ ասոր հրա-մանին համեմատ վճարելու։ Ուրեմն փոխանակագրին ետեւի կողմը պիտի գրէ սա բառերը. «Վճարեցէք Պ. Շմաւոնի հը-րամանին»։ Այս բառերուն տակ թուական պիտի դնէ եւ պիտի ստորագրէ։ Այս գործողութիւնը կը կոչուի փոխան-ցութիւն (endossement):

11. Այս փոխանցութիւնը կատարողը կը կոչուի փո-խանցող (endosseur)։ Գումարը կարենալ գանձելու համար, պէտք է տէր ըլլալ փոխանակագրին. ուրեմն փոխանցու-թիւնը կը ծառայէ փոխանակագրի մը սեպհականութիւնը անձէ մը ուրիշ անձի մը անցունելու։

12. Նա որ փոխանակագիրը կը յօրինէ, նա որ վճարե-լու առաջին հրամանը կուտայ, նա զոր Ա. Գրիգորեան կո-չեցինք, փոխանակագիրը քաշողն (tireur) է. կը քաշէ ուրիշի մը քսակին վրայ։

13. Նա (Գափամաճեան) որ փոխանակագիրը քաշողին ձեռքէն կ'ընդունի, առնողն (preneur) է։

14. Նա որ, պայմանաժամուն (échéance), փոխանակա-գիրը կը ներկայացնէ գումարն ստանալու համար, կրողը կամ ներկայացնողն (porteur) է։ Եթէ փոխանցութիւն տեղի չէ ունեցած, առնողն եւ ներկայացնողը նոյն միակ անձն է։

15. Նա որ վճարելու հրամանը կ'ստանայ, կը կոչուի վճարող (le tiré)։

16. Որովհետեւ փոխանակագիրն ի սկզբան քաշողին եւ առնողին միջեւ կը յօրինուի, միայն այս երկուքին միջեւ կա-յացած է բուն յանձնառութիւնը։ Ա. Գրիգորեան յանձն կ'առնու որ Աստուրեան վճարէ։ Այս վերջինը որ եւ է յանձնառութիւն չունի Կ. Գափամաճեանի նկատմամբ։ Վճա-րելու կոչուածը կրնայ, արդարեւ, բան մը չըպարտիլ եւ պարտաւոր չըլլալ վճարելու այն գումարը որուն համար Ա. Գրիգորեանէն հրաման կ'ստանայ վճարելու։

Նոյնպէս, երբ Գափամաճեան ուրիշի մը պիտի փոխանցէ նոյն փոխանակագիրը, ինքն եւս յանձն պիտի առնէ վըճարել տալ, եւ ինքն եւս նոյնպէս յանձն պիտի առնէ այն պարտապանութիւնն զոր իրեն նկատմամբ առած է Ա. Գրիգորեան։ Այսպէս է բոլոր յաջորդական փոխանցողներու համար։ Ասկէ կը հետեւի որ ներկայացնողն, ունենալով այսպէս երաշխաւորութիւնն բոլոր անոնց որոնք փոխանակագրին ետեւի կողմը ստորագրած են, կրնայ՝ եթէ վճարելու հրամայուողը չը կատարէ իրեն եղած հրամանը՝ դիմել անոնցմէ ո՛րին որ ուզէ, գումարն ստանալու համար, եւ եթէ մին ամբողջ գումարը չը վճարէ, կրնայ միւսներուն դիմել։ Այսպէս ուրեմն բոլոր փոխանցողները համապարտ (solidaire), կամ պարտքին վճարմանը համար իրարու երաշխաւոր են։ Իւրաքանչիւր փոխանցող կրնայ դիմել բոլոր անոնց որոնք իրմէ առաջ ստորագրած են։

17. Որովհետեւ վճարելու հրամայուողը կրնար ստիպուած չըլլալ իրեն եղած վճարելու հրամանը կատարելու, նախ իրեն ընդունելութեանը կը ներկայացնեն փոխանակագիրը։ Եթէ ընդունի, տոմսակին վրայ ընդունուած բառը կը գրէ, թուական կը դնէ եւ կ՚ստորագրէ, եւ այն ատեն պարտաւորուած է վճարելու։

Եթէ չընդունի, ներկայացնողը այս մերժումը պաշտօնապէս հաստատել կուտայ բողոքով (protêt) մը, եւ այն ատեն փոխանցողներն եւ քաշողը պարտին, երաշխաւորութեամբ մը, ապահովցնել թէ փոխանակագիրը պայմանաժամուն պիտի վճարուի։

Եթէ ընդունուած փոխանակագիրը պայմանաժամուն չը վճարուի, ներկայացնողը պաշտօնապէս կը հաստատէ չը վըճարուիլը՝ բողոքով մը, որ տեղի կ՚ունենայ պայմանաժամուն յաջորդ օրը։

18. Կրնայ պատահիլ որ, հակառակ ընդունողին եւ քաշողին կրկին ապահովութեանց, փոխանակագրին տէրը բաւական ապահով չը համարի վճարումը։ Այն ատեն երրորդ անձի մ՚երաշխաւորութիւնը (aval) կը պահանջէ, եւ երաշխաւորող անձը տոմսակին տակ «վասն երաշխաւորութեան»

(pour aval) կը գրէ եւ կ'ստորագրէ։ Այս անձ այն վայրկեանէն քաշողին եւ վճարելու հրամայողին պէս պատասխանատու է։

19. Վաւերականը պարտի զգուշանալ բողոքոյ ենթակայ ըլլալէ. այս գործողութիւն իւր հատուցանելու կարողութեան վրայ կասկած յարուցանելով, կը կոտրէ իւր վարկը։

Եթէ քաշողը չուզեր որ, փոխանակագիրն անվճար մնացած պարագային, վճարելու հրամայողը բողոքոյ ծախուց ենթակայ ըլլայ, իւր ստորագրութեան տակ «վերադարձ առանց ծախուց» խօսքը կը դրէ. սակայն կը նշանակէ որ, եթէ այն տոմսակը ներկայացուած ժամանակ չը վճարուի, կը փափաքի որ բողոք տեղի չունենայ, այլ պարզապէս իրեն վերադարձուի փոխանակագիրը։

Այս փոխանակագրին զանազան փոխանցողները պարտական են միեւնոյն յիշատակութիւնն ընելու իրենց ստորագրութեանց ներքեւ։

Փոխանակագիրը քաշողը կրնայ արդարութեան դիմել վճարելու հրամայողին դէմ, եթէ սա անիրաւաբար մերժած է վճարումը, կա՛մ արժէքն արդէն ընդունած եւ կամ անոր հաւասար կամ աւելի գումար մը անոր (քաշողին) պարտական եղած ըլլալով։

20. Պայմանաժամն (échéance) այն օրն է ուր փոխանակագիրը պէտք է վճարուի։ Պայմանաժամը կրնայ որոշեալ օր մը ըլլալ, ինչպէս յունիս 15, սեպտեմբեր 30, հոկտեմբերի վերջ, ընթացիկ ամսոյ վերջ։ Կրնայ ըլլալ ի տես վճարելի, այսինքն այն օրն իսկ յորում կը ներկայացուի վճարելու հրամայողին։ Կրնայ ըլլալ նաեւ տեսնուելէն այսչափ օր յետոյ վճարելի. օրինակի համար 3 օր, 15 օր յետոյ, այսինքն ներկայացուելէն 3 օր, 15 օր յետոյ։ Վճարելու հրամայողին ընդունելութիւնը կամ մերժման պարագային եղած բողոքը կ'որոշեն թէ ո՛ր օր ներկայացուեցաւ տոմսակը, եւ, հետեւաբար, ո՛ր օրէն կ'սկսի 3 օրուան կամ 15 օրուան պայմանաժամը։ Պայմանաժամը կրնայ սահմանուիլ նաեւ մէկ ամիս, երկու ամիս, եւայլն, ժամանակամիջոցով, փոխանակագրին գրուած օրէն սկսելով։

21. Երբ պայմանաժամուն հանդիպած օրը կիւրակէ կամ տօնական օր մ'է, ներկայացնողը կրնայ օր մ'առաջ պահանջել վճարումը։ Այսպէս, եթէ պայմանաժամը յունիս 15ին կը լրանայ եւ այդ օրն ալ կիրակի է, վճարումը պիտի պահանջուի յունիս 14ին, բայց բողոքը յունիս 16 երկուշաբթի օր միայն կրնայ տեղի ունենալ։

22. Վաճառականական գործողութիւն մ'ըրած կ'ըլլայ մէկը, եթէ միայն մասնակցի փոխանակագրի մը յօրինման կամ փոխանցման։

23. Օրէնքը կը թոյլատրէ վաճառականաց՝ փոխանակագիր մը քաշելու երկու կամ աւելի թուով օրինակ։

Այսպէս կ'ընեն, երբ փոխանակագիրը քաշուած է հեռու տեղէ մը, եւ կը վախցուի որ մի գուցէ ճամբան կորսուած ըլլայ։

Այս պարագային մէջ, առաջին փոխանակագիրը կը գըրուի այսպէս.

«Հաճեցէք վճարել այս առաջին փոխանակագրով (երկրորդը ոչ գոլով)....։»

Երկրորդ փոխանակագիրն ընդհակառակը կը գրուի այսպէս.

«Հաճեցէք վճարել այս երկրորդ փոխանակագրով (առաջինը ոչ գոլով)....։»

24. Ամէն փոխանակագրի մէջ պէտք է նշանակուած ըլլայ թէ ի՛նչ բանի փոխարէն գրուեցաւ այն. ուստի պէտք է վերջանայ սա բառերով. արժէքն առնուած է ապրանքով, արժէքն առնուած է դրամով, արժէքն ի հաշիւ։

ՓՈԽԱՆԱԿԱԳՐՈՑ ԶԱՆԱԶԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

Կ. Պոլիս. 1 մարտ 1895 Օսմ. ոսկի 30

Տեսօրին, հաճեցէք Կ. Գափամաճեան էֆէնտիի կամ իւր հրամանին վճարել երեսուն Օսմ. ոսկւոյ գումարը. արժէքն ստացայ դրամով։

Ա. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Առ Պ. Անդրանիկ Աստուրեան
Վաճառական ի Տրապիզոն

Constantinople, le 1er Mars 1894

B P. Liv. T.30

A vue, il vous plaira payer à Mr. G. Kapamadjian ou à son ordre la somme de *trente livres turques*, valeur reçue en espèces.

A. KRIKORIAN

A M. Antranik Assadourian
Négociant à Trébizonde

''''''''''''''''''''''''''

Կ. Պոլիս, 1 մարտ 1894 *Օսմ. ոսկի* 30

Ի տես, հաճեցէք Կ. Գափամաճեան էֆէնտիի կամ իւր հրամանին վճարել երեսուն Օսմ. ոսկւոյ գումարը. արժէքն ստացայ դրամով ըստ ծանուցման։

Ա. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Առ Պ. Անդրանիկ Ասատուրեան
Վաճառական 'ի Տրապիզոն

Constantinople, le 1 Mars 1894 B. P. Liv. T. 30

A présentation, veuillez payer à Mr. G. Kapamadjian, ou à son ordre, la somme de *trente livres turques*, valeur reçue en espèces suivant avis.

A. KRIKORIAN

A Mr. Antranik Assadourian
Négociant à Trébizonde

''''''''''''''''''''''''''

Կ. Պոլիս, 1 մարտ 1894 *Օսմ. ոսկի* 30

Յառաջիկայ մայիս ամսոյ վախճանին, հաճեցէք վճարել այս առաջին փոխանակագրով (երկրորդը ոչ գոլով), Պր. Ն. Ռափայէլեանի հրամանին, երեսուն Օսմ. ոսկւոյ գումարը. արժէքն ի հաշիւ։

Ա. ՀԱՄԲԱՐԳԱԲԹԱՆ

Առ Պր. Կ. Լաթիֆեան
Վաճառական ի Տրապիզոն

Consple, le 1 mars 1894 B. P. Liv.T. 30

Fin mai prochain, veuillez payer par cette première de change

(la seconde ne l'étant), à l'ordre de Mr. N. Raphaélian, la somme de trente livres turques, valeur en compte.

A Mr. G. Latifian
Négociant à Trébizonde

A. HAMPARKAPTAN

....

Կ. Պոլիս, 1 մարտ 1894 *Օսմ. ոսկի* 30

Տեսօրէն երեսուն օր յետոյ, այս երկրորդ փոխանակագրով (առաջինը ոչ գոլով) վճարեցէք, Պր. Ե. Անդրէասեանի հրամանին, երեսուն Օսմ. ոսկւոյ գումարը, եւ անցուցէք ի հաշիւ առանց ուրիշ ծանուցման։

Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Առ Պր. Զ. Սերովբեան
Վաճառական յԷտիրնէ

Ընդունուած.
Զ. ՍԵՐՈՎԲԵԱՆ

Consple, le 1er mars 1894 B. P. Liv. T. 30

A trente jours de vue, payez par cette deuxième de change (la première ne l'étant), à l'ordre de Mr. E. Antréassian, la somme de trente livres turques, valeur en compte, que passerez sans autre avis.

K. GARABÉDIAN

A. Mr. Z. Sérovpian
Négociant à Andrinople

Accepté
Z. SÉROPIAN

....

25. *Փոխանակագիրները կը դրուին սովորաբար իբր* 25 *սանթիմէթր երկայնութեամբ եւ իբր* 10 *սանթիմէթր լայնութեամբ թուղթերու վրայ։ Սովորաբար կը գործածուին տպեալ փոխանակագրեր. շատ վաճառականք յատուկ իրենց անուամբ փոխանակագրեր տպել կուտան։*

26. *Բոլոր առեւտրական թուղթերը ենթակայ են դրոշմաթուղթի տրոց, եւ այս տուրքը համեմատական է արժեթըղթին վրայ նշանակուած գումարին։*

Այս տուրքերն են.

100 էն 1000 *ղրուշի գումարներուն համար՝* 20 *փարա։*

1000 էն 2000 *ղրուշի գումարներուն համար՝* 1 *ղրուշ։*

2000էն *մինչեւ* 10,000 *ղրուշի գումարներուն համար, իւրաքանչիւր* 2000 *ղրուշի կամ* 2000 *ղրուշի կոտորակին փոխարէն՝* 1 *ղրշ։*

10,000 էն 100,000 *ղրշ.ի գումարներու համար, իւրաքանչիւր* 5000 *ղրշ.ի կամ* 5000 *ղրուշի կոտորակին փոխարէն՝* 2 1/2 *ղրշ։*

100,000 *ղրուշէն աւելի գումարներու համար, իւրաքանչիւր* 10,000 *ղրուշի կամ անոր կոտորակին փոխարէն՝* 5 *ղրուշ։*

27. *Փոխանակագրին վերջին տէրը, այսինքն նա որ զայն վճարելու հրամայուողին պիտի ներկայացնէ, այս վերջնոյն կուտայ զայն պայմանաժամուն օրը, ստանալով նոյն տոմսակին մէջ նշանակուած գումարը, եւ անոր վրայ* «ստացայ» *բառը գրելով եւ ստորագրելով։*

28. *Փոխանակագրի ուրիշ տեսակ մը* (traite) *կայ որով վաճառական մը իւր պարտատէրէն կը խնդրէ՝ որոշուած թուականի մը՝ նշանակուած երրորդ անձի մը կամ անոր հրամանին վճարելու յիշուած գումարը։*

Օրինակ. Յովհաննէս Իփլիքճեան՝ Զմիւռնիացի Տիրան Գասպարեանի ծախած է Պրուսայի խավլուներ, որոց արժէքը պիտի վճարուի յառաջիկայ դեկտեմբերի 31*ին։*

Դրոշմուած թուղթի մը վրայ կը գրէ.

«Կ. Պոլիս, 25 *Հոկտեմբեր* 1893 *Օսմ. ոսկի* 56

Յառաջիկայ դեկտեմբերի երեսուն եւ մէկին, հաճեցէք վճարել, Մ. Վարպետեանի հրամանին, յիսուն եւ վեց Օսմ. ոսկւոյ գումարը. արժէքն ստացած էք ապրանքով, եւ անցուցէք ի հաշիւ ըստ ներկայ ամսոյ 2ի ծանուցմանս։

Յ. ԻՓԼԻՔՃԵԱՆ

Առ Պր. Տիրան Գասպարեան
Վաճառական ի Զմիւռնիա

Consple, le 25 octobre 1893 B. P. Liv. T.56

Au trente et un décembre prochain, veuillez payer contre ce mandat, à l'ordre de Mr. M. Varbedian, la somme de *livres turques cinquant six,* valeur reçue en marchandises que passerez suivant mon avis du 2 courant.

A Mr. Diran Kasbarian H. IPLIKDJIAN
Négociant à Smyrne

Այս օրինակէն կ'երեւի թէ վերը յիշուած փոխանակագիրներուն եւ այս տեսակ փոխանակագրին միջեւ էական տարբերութիւն մը չը կայ բնաւ։

Ինչ որ ըսուեցաւ վերեւ յիշուած փոխանակագրոց պայմանաժամուն, բողոքոյ եւ փոխանցողներու երաշխաւորութեան մասին, պէտք է իմանալ նաեւ այս կարգի փոխանակագիրներու համար։

29. ՀՐԱՄԱՆԻ ՄՈՒՐՀԱԿ — *Հրամանի մուրհակը աւետրական թուղթ մ'է որով պարտական մը յանձն կ'առնու, որոշեալ պայմանաժամու մը վճարել պարտապահանջի մը կամ իւր հրամանին, նոյնինքն նշանակուած անձի մը, պարտական եղած եւ գրերով նշանակուած գումար մը։*

Օրինակ. Կարապետ Տանակէօզեան Խաչիկ Յարութիւնեանէն տակառ մը գինի գնած ըլլալով 200 *Ֆրանքի, յանձն կ'առնու այս գումարը վճարել յառաջիկայ յունվարի* 31*ին։ Իւր պարտքը ճանչնալու համար, դրոշմուած թուղթի մը վրայ կը դրէ.*

Կ. Պոլիս, 1 *հոկտեմբեր* 1893 *Ֆրանք* 200

Յառաջիկայ յունուարի երեսուն եւ մէկին, Խաչիկ Յարութիւնեանի կամ իւր հրամանին պիտի վճարեմ երկու հարիւր ֆրանքի գումարը. արժէքն ստացած եմ ապրանքով։

Կ. ՏԱՆԱԿԷՕԶԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Պահչէ-գաբու
Թաշ խան, Թիւ 10

Consple, le 1er octobre 1873 B. P. Fr.200

Au trente et un janvier prochain, je payerai à M. Khatcik Haroutiounian ou à son ordre, la somme de *deux cents francs,* valeur reçue en marchandises.

Consple, Bahtché Kapou G. DANAGUÉOZIAN
Tash Han, 10

Ինչ որ ի վերեւ ըսուեցաւ փոխանակագիրներու համար, պէտք է իմանալ նաեւ հրամանի մուրհակներու համար։

Հրամանի մուրհակը կը տարբերի սակայն փոխանակագրէն՝ շատ հանգամանքներով.

1° Հրամանի մուրհակի մը մէջ, միայն պարտապան մը եւ պարտապահանջ մը կայ, մինչդեռ՝ փոխանակագրին մէջ՝ երեք անձանց գործակցութիւնը կայ։

2° Հրամանի մուրհակը կրնայ վճարելի ըլլալ այն տեղւոյն մէջ իսկ ուր ստորագրուեցաւ։ Փոխանակագիրն երբեք չը կրնար ըլլալ այսպէս։

3° Փոխանակագիրն էապէս վաճառականական գործողութիւն մ՚է։ Հրամանի մուրհակը՝ ոչ-վաճառականական գործողութեան մ՚արդիւնքը կրնայ ըլլալ։

4° Փոխանակագրէն ծնունդ առած օրինական պահանջումները կրնան տեղի ունենալ միայն մինչեւ հինգ տարի։ Հրամանի մուրհակներէն ծնունդ առած օրինական պահանջումները այն ժամանակ միայն հինգ տարուան մէջ տեղի կրնան ունենալ՝ երբ գործողութիւնը վաճառականական է. հակառակ պարագայի մէջ՝ օրինական պահանջմանց ժամանակամիջոցն է 15 տարի։

30. ՎՃԱՐԱԳԻՐ. — Վճարագիրը տոմսակ մ՚է որով թղթակից մը կամ սեղանաւոր մը կը հրաւիրուի ձեռքէ հանելու, յօգուտ տոմսակը ներկայացնողին կամ նշանակուած անձի մը, գումար մը որ իւր քով տրամադրելի մնացած էր ի հաշիւ տոմսակը քաշողին։

Վճարագիրն ի տես միայն կրնայ քաշուիլ։ Պէտք է ստորագրուած ըլլայ եւ գրերով կրէ քաշուած օրուան թուականը։ Կրնայ հրամանի ալ գրուիլ եւ փոխանցուիլ։ Կրնայ քաշուիլ տեղէ մ՚ուրիշ տեղ, կամ միեւնոյն տեղւոյն մէջ։ Առաջին պարագային, վճարումը պէտք է պահանջուի ութ օրուան մէջ, եւ երկրորդ պարագային, հինգ օրուան մէջ։

Վճարագիրը կը մասնաւորուի իւր սա հանգամանքով որ չը կրնար քաշուիլ բայց եթէ երրորդ անձի մը վրայ որ կանխաւ ընդունած է նոյնքան գումար մը կամ տոմսակը քաշողին նոյնքան պարտք ունի։

Վճարագրին թուականը պէտք է գրերով դրուի եւ ոչ թուանշանով։

ՕՐԻՆԱԿ ՎՃԱՐԱԳՐԻ·

Ն° 2015 Ֆր. 2150

Բարիզ, տասնեւհինգ հոկտ. 1893

Քրէտի Լիոնէ Պանքա ի Բարիզ

Տէսօրին, վճարեցէք տոմսակաբերիս կամ Պ... ի հրամանին, երկու հազար հարիւր յիսուն ֆրանքի գումարը։

Վճարելի Քրէտի Լիոնէյին ի...

ՏՆՕՐԷՆ

ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

31. Երբ վաճառական մը կը դադրեցունէ վճարումները, իւր այս վիճակը կը կոչուի սնանկութիւն (faillite)։

Վճարումները դադրեցնող վաճառականը պարտի իւր այս վիճակն երեք օրուան մէջ ծանուցանել առեւտրական դատարանին, կամ, եթէ առեւտրական դատարան չկայ, Նախադատ ատենին. հակառակ պարագայի մէջ օրինաց տրամադրութիւնք իւր վրայ ի գործ կը դրուին իբրեւ սեղանաբեկի (banqueroutier) վրայ (տես թիւ 36)։ Միեւնոյն ժամանակ կը ներկայացնէ իւր հաշուեկշիռն, այսինքն իւր ստացուածոց եւ իւր պարտուց վիճակը, շէն ու շահերու ցուցակը, ինչպէս եւ իւր անձնական ծախքերուն ցուցակը։ Կը հաստատէ այս հաշուեկշռոյն անկեղծութիւնը, թուական կը դնէ եւ կ'ստորագրէ։

32. Առեւտրական դատարանը, կամ քաղաքային դատարանը, առեւտրական օրինօք դատելով, վճիռ մը կուտայ որով սնանկութիւնը կը հռչակէ։ Այն ատեն սնանկը կը դադրի ինք կառավարելէ իւր ստացուածքն, եւ դատարանին կողմանէ այս գործը կը յանձնուի երկու մարդոց որոնք կը կոչուին Սնանկութեան Հոգաբարձուներ (syndic)։ Հոգաբարձուները ընթակայ են առեւտրական դատարանին մէկ անդամին հսկողութեանը, որ այս պաշտօնին համար կ'որոշուի

յատկապէս եւ կը կոչուի Յանձնառու կամ Տեղեկատու-դատաւոր (juge-commissaire) ։

33. Անանկութեան հոգաբարձուք սնանկին առնելիքները կը գանձեն, ստացուածքը դրամի կը վերածեն եւ գոյացած գումարը պահանջատէրաց կը բաժնեն, իւրաքանչիւրին տալով իւր պահանջքին համեմատական մաս մը, այսինքն իւրաքանչիւր պահանջատէր կ՚առնայ իրեն ինկած բաժինը (dividende)։

Այս բաշխման կարենալ մասնակցելու համար, պարտատէրք պարտին Յանձնառու-Դատաւորին կանխաւ յանձնել իրենց ձեռք գտնուած պարտաթուղթերը, ճշդել տալ զայնս եւ ապացուցանել թէ այս պահանջք անկեղծ են եւ ճշմարիտ։

34. Պահանջատէրք, իրենց պահանջքը ճշդել տալէ եւ հաստատելէ յետոյ, կրնան սնանկը իւր գործոց գլուխն անցունել, անոր հետ պայմանագրութիւն մը կնքելով որ կը կոչուի համաձայնութիւն (concordat)։ Ընդհանրապէս, պահանջատէրք կը զեղչեն սնանկին պարտուց մէկ մասը եւ մնացած գումարին վճարմանը համար որոշ պայմանաժամ մը կուտան անոր։

Համաձայնութիւն այն ատեն միայն կրնայ տեղի ունենալ, երբ պահանջատէրաց կէսէն աւելին հաւանին։ Ասկէ ի զատ, այս մեծամասնութիւնը կազմող պահանջատէրք պէտք է ներկայացնեն ճշդուած եւ հաստատուած պահանջից գումարին երեք քառորդ մասը։

Վերջապէս, պահանջատէրաց եւ սնանկին միջեւ գոյացած համաձայնական պայմանագրութիւնն այն ատեն վերջնական կ՚ըլլայ, երբ առեւտրական դատարանն ընդունի զայն եւ վաւերացնէ։ Դատարանին վաւերացումէն (homologation) յետոյ միայն սնանկը կրնայ իւր գործոց վարչութիւնն ստանձնել վերստին։

35. Սնանկին վարկը կը վերականգնի վճռաբեկ դատարանին որոշմամբ, երբ վճարէ իւր բոլոր պարտքերը, դրամագլուխ, տոկոս, ծախք ի միասին։

Վերականգնել իւր վարկը, այս պէտք է ըլլայ միակ նպա-

տակն ամէն վաճառականի որ սնանկ հրատարակուելու դըժբաղդութիւնն ունեցաւ։ Ինչ որ ալ ըլլայ սնանկութեան պատճառը, անյաջողութիւն կամ անխոհեմութիւն, սնանկին վայելած առեւտրական համարումը ծանր հարուած ընդունած է, եւ բնաւ չը պարտի մոռնալ որ իւր պահանջատէարց պարտական մնացած է իւր չը վճարած գումարները։ Մինչեւ իսկ սնանկին որդիք, հոգածու պատուոյն իրենց հօրենական անուան, պարտաւորութիւն պէտք է զգան իրենց մեռած հօրը պարտքերը վճարելու եւ նորա յիշատակը պատկառելի ընծայելու։

36. Ամէն սնանկ վաճառական կրնայ օրինաց տրամադրութեան ենթակայ ըլլալ իբրեւ պարզ սեղանաբեկ, եթէ չունի վաճառականական տումարներ կամ եթէ իւր տումարները անկանոն կերպով բռնուած են, եթէ իւր ծախքերը չափազանց դատուին, եթէ յանդուգն ձեռնարկութեանց մէջ նետուած է, եւայլն. օրինաց տրամադրութեան կրնայ ենթակայ ըլլալ իբրեւ խարդախ սեղանաբեկ, եթէ իւր վաճառականական տումարներն անհետացնէ, եթէ ունեցածին մէկ մասը պահէ, եթէ խարդախ գործառնութիւններ ընէ։

37. Ըստ օրինի, սնանկութիւնը դժբաղդութիւն մ'է, պարզ սեղանաբեկութիւնը յանցանք մ'է, խարդախ սեղանաբեկութիւնը ոճիր մ'է։

38. Պարզ սեղանաբեկը կը բանտարկուի մէկ ամիսէն մինչեւ երկու տարի. խարդախ սեղանաբեկը կը պատժուի ժամանակաւոր տաժանակիր աշխատութեամբ։

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ՏՈՒՄԱՐՆԵՐ

39. Վաճառականական տումարներ կը կոչուին այն տետրակները որոց մէջ վաճառականք կ'արձանագրեն իրենց առեւտուրին վերաբերող ամէն գործողութիւն։

40. Պարտաւորիչ, այսինքն ամէն վաճառականի համար օրէնքով սահմանուած, տումարներն երեք են.

Ա. ՕՐՀԱՇԻՒ (Journal կամ Livre-journal).

Բ. ՆԱՄԱԿԱՑ ԸՆԴՕՐԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ (Copie de lettres).

Գ. ԿԱՀԱԳՐՈՑ ՏՈՒՄԱՐ (Livre d'inventaires).

41. ՕՐՀԱՇԻՒը տումար մ՚է որուն մէջ վաճառականը ամէն օր կ՚արձանագրէ ըրած բոլոր գործողութիւնները, ինչ որ ալ ըլլան, անխտիր եւ առանց դասակարգութեան. վաճառումէ մը յետոյ կ՚արձանագրուի՝ օրինակի համար՝ գնում մը, գանձումէ մը յետոյ վճարում մը, եւայլն:

Վաճառականը պարտաւորուած է այս տումարին մէջ միահամուռ արձանագրելու նաեւ, ամէն ամսոյ վերջ, իր տան համար ըրած ծախքերուն գումարը:

42. ՆԱՄԱԿԱՑ ԸՆԴՕՐԻՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՄԱՐը տետրակ մ՚է որուն մէջ վաճառականը կ՚ընդօրինակէ իր թղթակիցներուն ուղղած բոլոր նամակները: Գալով ստացած նամակներուն, պարտաւոր է զանոնք ամէնքը ծրար ընել եւ պահել մինչեւ տասը տարի, ինչպէս իր բոլոր միւս տումարները:

43. Վաճառականին համար պարտաւորիչ երրորդ տումարն է ԿԱՀԱԳՐՈՑ ՏՈՒՄԱՐը, որուն մէջ պարտի արձանագրել, գոնէ տարին մի անգամ, իր կահագիրը, այսինքն երկու մասերէ բաղկացած մանրամասն ցուցակ մը, որ պիտի պարունակէ մէկ կողմէն բոլոր իր ունեցածը կամ բոլոր իր պահանջքը, եւ միւս կողմանէ՝ բոլոր իր պարտքը:

Վաճառականը կրնայ այսպէս ամէն տարի խելամուտ ըլլալ իր վիճակին, եւ հետեւաբար կանոնաւորել իր ընթացքը: Եթէ կահագիրը նախորդ տարւոյն վրայ առաւելութիւն մը երեւան հանէ, կը հասկնայ որ աղէկ ճամբու մէջ է եւ կը շարունակէ նոյն ճամբուն հետեւիլ: Եթէ, ընդհակառակը, տեսնէ որ իր պահանջից առաւելութիւնը իր պարտուց վրայ՝ նուազած է, հարկ պիտի ըլլայ իրեն՝ նախազգուշութիւններ ընել ապագային համար: Պէտք պիտի տեսնէ այն ատեն՝ նուազեցնելու ընդհանուր ծախքերը կամ անձնական ծախքերը:

Որպէս զի այս երեք տումարները վաճառականին պարկեշտութեանը եւ վաճառականական գործողութեանց ան-

կեղծութեանը երաշխաւորութիւն մ՚ըլլան, որպէս զի անհամաձայնութիւն կամ դատաստան տեղի ունեցած եւ գործին մէջ շահ ունեցողներու կողմանէ այդ տումարներն ի վկայութիւն կոչուած ժամանակ՝ այդ վկայութիւնը կշիռ ունենայ, օրէնքը պարտք համարած է մէկ քանի ձեւակերպութեանց ենթարկելու զայնս։

Այս տումարները պէտք է բռնուին թուականներու կարգով, առանց պարապ միջոց թողլու, առանց կարգն ընդհատելու, առանց լուսանցքներուն մէջ փոխադրութիւններ ընելու։ Պէտք չէ որ պարունակեն ո՛չ քերթըռուածքներ եւ ո՛չ համառօտագրութիւններ։ Սխալ մը ո՛ր օր որ նշմարուի, այն օրուան թուականաւ պէտք է ուղղել զայն։

Այս տումարները տակաւին գործածելու չսկսած, պէտք է թուագրել (coter) եւ վաւերացնել (viser) տալ զայնս, կա՛մ առեւտրական դատարանին մէկ անդամին եւ կա՛մ տեղւոյն քաղաքապետին։ Իւրաքանչիւր թերթի վրայ թիւ կը դրուի եւ գործողութիւնը կ՚արձանագրուի տումարին սկիզբը կամ վերջը։

Այս վաւերացումը, որոյ փոխարէն որոշ տուրք մը կ՚առնուի, նպատակ ունի արգիլելու տումարներու նենգումը, անկարելի ընելով մէջէն թերթ մը հանել եւ անոր տեղ ուրիշ մը դնել։

Այս վաւերացումէն ի զատ, օրէնքը կը տրամադրէ նաեւ որ Օրագիրը եւ Կահագրոց տումարը ամէն տարի պէտք է փակուին վերոյիշեալ պաշտօնէից կողմանէ։ Այս ձեւակերպութեան նպատակն է չը թողուլ որ կանխաւ վաւերացուած եւ սպիտակ թողուած տումարի մը մէջ չինծու բաներ գրուին ապագային մէջ։ Այս ձեւակերպութիւն անօգուտ երեւցած է Նամակաց Ընդօրինակութեան տումարին համար, որ միշտ կրնայ ճշգրտուիլ, իսկական նամակները մէջ տեղ հանուելով։

44. Պարտաւորիչ երեք տումարներէն զատ, վաճառականք ուրիշ տումարներ ալ, օժանդակ (auxiliaire) տումարներ, կը բռնեն։ Այս օժանդակ տումարներու օգտակարութիւնը խիստ մեծ է. անոնց գործածութեան մասին ալ պիտի խօսինք իրենց կարգին։

Կանոնաւորութեամբ բռնուած վաճառականական տումարները, մինչեւ իսկ այն տումարները որոց գործածութիւնն օրինօք չը պահանջուիր, կրնան „ դատաւորաց առջեւ կամ վաճառականաց միջեւ, իբրեւ ապացոյց ծառայել վաճառականական գործողութեանց։ Կրնան մինչեւ իսկ, ատեան մը, ի վկայութիւն կոչուիլ եւ իբրեւ ապացոյց ծառայել վաճառականաց եւ ոչ-վաճառականաց միջեւ։

Այն վաճառականը որ տումար չը բռներ կամ անկանոն կերպով կը բռնէ, եթէ անյաջողութեանց մատնուի եւ սնանկ հրատարակուի (թիւ 31), ենթակայ է նկատուելու իբրեւ սեղանաբեկ (թիւ 36)։

……………………

ՏՈՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

45. Տոմարակալութիւնը գիտութիւն մ'է որ նպատակ ունի մասնաւոր տումարներու մէջ մեթոտիկ կերպով արձանագրել վաճառատան մը զանազան գործողութիւնները, ինչպէս են գնմունք, վաճառմունք, հասոյթք, ծախք, եւայլն։

Տոմարակալութիւնը մասնաւորապէս՝ այս գործողութեանց յարմարցուած հաշուոյ գիտութիւնն է։

Տոմարակալութիւնն անհրաժեշտ է ամէն վաճառականի համար. բայց սխալ մ'է կարծելը թէ անօգուտ է այն՝ ոչ-վաճառական մասնաւոր անհատներու համար։ Եթէ ամէն մարդ չը ծախեր, ամէն մարդ կը գնէ. ամէն մարդ՝ առանց բացառութեան՝ դրամ կ'առնէ եւ կուտայ։ Ուրեմն ամէն անհատի համար կարեւոր է, —եթէ կ'ուզէ խելամուտ ըլլալ իր հասութից գործածութեանը եւ իր ծախքերը կարգաւորել իր եկամուտներուն համեմատ—, որ գիտնայ իր եկամուտն եւ իր ծախքերն արձանագրել, հաշիւ բռնել, ի՛նչ տարրական ձեւի ներքեւ կ'ուզէ թող ըլլայ այդ հաշուեպահութիւնը։

46. Երկու տեսակ Տոմարակալութիւն կայ. ՊԱՐԶԱՑՈՒՄԱՐ եւ ԿՐԿՆԱՏՈՒՄԱՐ ըսուածները։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

47. Վաճառականական տումարի մը մէջ, անձ մը պարտական (débiteur) ըսել՝ կը նշանակէ արձանագրել թէ այդ անձը կը պարտի։

48. Անձ մը պահանջող (créancier, créditeur) ըսել՝ կը նշանակէ արձանագրել թէ անոր կը պարտի մէկը կամ կը պարտին։

49. Անձի մը հաշիւը երկու որոշ մասերէ բաղկացեալ ցուցակ մ'է։ Մէկ մասին մէջ, որ տետրակին կամ թերթին ձախ կողմը կը դրուի, կը գրուին բոլոր այն գումարները զորս այս անձը կը պարտի. ասիկայ Պարտքին (débit) կողմն է. այս էջին վերեւը, ձախ կողմը, կը գրուի Պարտի (doit) բառը։ Միւս մասին մէջ, որ աջ կողմը կը դրուի, կ'արձանագրուին բոլոր այն գումարները զորս այդ անձը կը պահանջէ. այս ալ Պահանջքին (crédit) կողմն է. այս էջին վերեւն ալ, աջ կողմը, կը գրուի Պահանջք (avoir) բառը։

50. Հաշուոյ մը Կշիռն (solde) է այս հաշուոյն պարտքին եւ պահանջքին մէջ եղած տարբերութիւնը, կամ փոխադարձաբար։

Կշիռը պարտական է, եթէ պարտքը պահանջքէն աւելի է։

Կշիռը պահանջող է, եթէ պահանջքը պարտքէն աւելի է։

Հաշիւ մը փակել (solder) կը նշանակէ այս հաշուոյն կշիռը որոշել. կը նշանակէ նաեւ վճարել զայն, եւ հետեւաբար վերջ տալ հաշուոյն։

51. Անձի մը Գոյքը (actif) կը կազմեն իր ստացուածքը եւ իր պահանջքները, առանց հաշուի առնելու իր պարտքերը։

52. Անձի մը Պարտքը (passif) կը կազմէ իր պարտական եղած գումարներուն ամբողջութիւնը։

53. Վաճառականի մը Հաշուեկշիռն (bilan) է իր նիւթական վիճակին, այսինքն իր գոյքերուն եւ իր պարտուց, համառօտ մէկ ցուցակը։

54. Վաճառատան մը *ընկերական անունը* (raison sociale) կը կոչուի այն անունը որով իւր գործառնութիւնները կը կատարէ իւր թղթակցաց հետ։ Սովորաբար կը գործածուի ընկերակցի մը կամ երկու ընկերակցի անունը, որուն կը կցուի «Ընկ.» (Ընկերութիւն, Cie) բառը։

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ՏՈՒՄԱՐԱՑ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՄԱՌՕՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ի/Հ	Իւր հրամանին
Իմ/Հ	Իմ »
Ընկ.	Ընկերութիւն
Ղշ.	Ղրուշ
Թ.	Թիւ
Երտ.	Եարտա
Գ.	Գին
Ծր.	Ծրար
Տկ.	Տակառ
Քիլ.	Քիլօկրամ
Ֆր.	Ֆրանք
Ա.	Առնելիք
Տ.	Տալիք
Կպ.	Կապոց
Օ.	Օխա
%	Առ հարիւր
‰	Առ հազար
Ինչ	Ինչէզ (Անգլ. եարտային տասներորդականը. մէկ եարտա =36 ինչէզ)
Լիպ.	Լիպրա (1 լիպրա = 144 տրամ.)։

ՊԱՐԶԱՏՈՒՄԱՐ

55. *Պարզատումար տոմարակալութեան համար կարեւոր են հետեւեալ տետրակները.*

1° *Օրհաշիւ,*
2° *Նամակաց ընդօրինակութիւն,* } *օրինօք պահանջուած.*
3° *Կանագրոց տումար,*
4° *Ձեռատետր,*
5° *Մայր հաշիւ,*
6° *Սնտուկի տետր,*
7° *Տետր փոխանակագրոց,*
8° *Մթերատետր։*

ՁԵՌԱՏԵՏՐ

56. *Ձեռատետրը պարզ տետրակ մ'է, որուն մէջ վայրկենապէս առ ձեռն կ'արձանագրուի ամէն գործողութիւն, կատարուածին պէս, որպէս զի յետոյ անկէ առնուելով անձուի Օրհաշուոյն մէջ։*

Ձեռատետրն ըստ օրինի անհրաժեշտ չէ, բայց սա առաւելութիւնն ունի որ թոյլ կուտայ յարմար ժամանակ կանոնաւորապէս տետրակներն անցունել կատարուած գործողութիւնները։

Ձեռատետրին ձախ կողմի նեղ սիւնակին մէջ դրուած թուանշանները կը յիշեցնեն Օրհաշուոյն այն երեսները ուր խնդիրները փոխադրուած են։

ՕՐԻՆԱԿ ՁԵՌԱՏԵՏՐԻ

1	—— 1 *սեպտ.* 1893 —— *Հօրմէս ստացայ իբրեւ դրամագլուխ* 1000 *Օսմ. ոսկի։*	100,000	100,000
	—— *Նոյն* 2 —— *Ստացայ Յ. Նշանեանէ, վաճա-*		
	Փոխադրելի		100,000

	Փոխադրեալ		100,000
	ռական յէտրնէ, 41 տակառ գինի, 210 ղրշ. էն	8,610	
	Ծամբան պարպուած մասին համար զեղչ		
	(վճարագրով մը վճարելի, $^{0}/_{0}$ 3)	30	8,580
	2 սեպտ. 1893		
1	Ստացայ Մ. Անանեանէ, վաճառական ի Ռոտոսթօ, 9 տակառ քացախ, տակառը 125 ղրշ. .	1,125	1,125
	(Վճարելի Ռոտոսթոյի վրայ ի տես վճարագրով մը)		
	Նոյն 4		
1	Սեղանաւոր Գէորգ էֆ. Սապօնճեանին ընթացիկ հաշուով տուի 400 ոսկի.	40,000	
	Մթերանոցիս 6 ամսուան վարձքը կանխիկ վճարեցի 18 ոսկի..,	1,800	
	Յ. Նշանեանի ղրկած տակառներուն համար փոխադրութեան ծախք եւ սայլի վարձք	1,230	
	Սայլի հմր ձի մը գնեցի 25 ոսկի	2,500	
	Սայլ մը գնեցի 5 ոսկի	500	
	Վաճառատանս համար գնեցի գրասեղան եւ աթոռներ 10 ոսկի:	1,000	47,030
	Նոյն 7		
1	Ղրկեցի Ե. Օհանեանին, յԻւսկիւտար, 10 տակառ գինի, 250 ղրշ.էն, ամսոյ վերջը վճարելի, առանց զեղչի	2,500	
1	Ղրկեցի Թ. Սուրէնեանին, Նըպարավաճառ ի Գատը գիւղ, 6 տակառ քացախ, 140 ղրշ.էն, ամսոյ 30ին վճարելի, առանց զեղչի	840	3,340
	Նոյն 15		
1	Ղրկեցի Ն. Ոսկանեանին, գինեվաճառ ի Գատը գիւղ, 10 տակառ գինի, 225 ղրշ.էն, վճա-		
	Փոխադրելի		160,075

	Փոխադրեալ			160,075	
	բերի իմ փոխանակագրովս 1893 Հոկտ. 31ին.	2,250		2,250	
	Նոյն 15				
1	Վերադարձուցի ի Տարտանէլ Պ. Քրիստեանին, իւր 1893 դեկտ. 15ին վճարելի փոխանակագիրը՝ ընդունելով զայն	2,793			
	2,850 դրշ.ին վրայ % 2 շնորհեալ զեղչ	57		2,850	
	Նոյն 15				
1	Ե. Օհանեանի, յԻւսկիւտար, ի հաշիւ դրկեց Գրէտի Լիոնէէն ի տես զանձելի փոխանակագիր մը	824	50	824	50
	Նոյն 16				
1	Ստացայ Յ. Միքայէլեանէ, վաճառական յԻզմիր, 10,000 քիլօ շաքար, 100 քիլօն 280 դրշ. վճարելի ի տես վճարագրով մը . . .	28,000		28,000	
	Նոյն 17				
	Կանխիկ ծախեցի 1 տակառ գինի	250			
	Կանխիկ ծախեցի 8000 քիլօ շաքար, 100 քիլօն 325 դրշի . .	26,000		26,250	
	Նոյն 17				
2	Մ. Անանեանի դրկած քացախին համար փոխադրութեան եւ այլի վարձք	125		125	
	Նոյն 18				
2	Ստացայ Պ. Քրիստեանէն, վաճառական ի Տարտանէլ, 20 տկ. սպիտակ գինի, 162 1/2 դրշէն	3,250		3,250	
	»				
2	Ղրկեցի Յ. Նշանեանի, վաճառական յէտիրնէ, իմ թիւ 2 վճարագիրս սեղանաւոր Գ. Սապօնճեանի վրայ	8,322	60		
	Պայմանադրեալ զեղչ % 3	257	40	8,560	
	Փոխադրելի . .			232,204	50

	Փոխադրեալ			232,204	50
	—— 1893 Սեպտ. 27 ——				
2	Ղրկեցի Մ. Անանեանի, վաճառական ի Ռոտոսթօ, փոխանակագիրս՝ Օսմանեան Պանքային վրայ	824	50		
	Զեղչ $^0/_0$ 3 . . .	25	50	850	
	—— Նոյն 27 ——				
2	Կանխիկ ծախեցի 15 տկ. Տարտանէլի գինի, 225 ղրշ.էն	3,375			
	10 տակառ Էտիրնէի գինի, 300 ղրշ.էն	3,000		6,375	
	—— Նոյն 30 ——				
2	Ստացայ Թ. Սուրէնեանէն, նպարավաճառ ի Գատըգիւղ. մեր ներկայ ամսոյ 7ի հաշուեցուցակին փոխարէն	823	20		
	$^0/_0$ 2 զեղչ 840 ղրշ.ին վրայ	16	80	840	
	—— » ——				
2	Ստացայ Ն. Ոսկանեանէ, ի Գատը գիւղ, ամսոյս 15ի հաշուեցուցակիս փոխարէն, իւր տոմսակը իմ/հ. յառաջիկայ հոկտ. 31ին վճարելի	2,250		2,250	
	—— » ——				
	Ամսեգլխոյ առթիւ վաճառատանս պաշտօնէից վճարեցի . .	800			
	Տանս ծախուց համար առի . . .	750			
	Մանր ծախք	34			
	Անձնական ծախուցս համար . .	250		1,834	
	Գումար			244,353	50

ՕՐՀԱՇԻՒ

57. Վաճառական մ'որ Ձեռատետր կը գործածէ, պարտի՛ անոր մէջ արձանագրած գործառնութիւնները փոխադրել Օրհաշուոյն մէջ, որ պարզապէս Ձեռատետրին մէկ ընդօրինակութիւնը կ'ըլլայ, սա տարբերութեամբ որ կը խմբագրուի սովորութեան նուիրագործած ձեւով մը եւ բառերով։

ՕՐԻՆԱԿ ՕՐՀԱՇՈՒՈՅ

Երեսք Մատ. Հաշուոյ	Խըն-դերք			
	1	——1 սեպտ. 1893——		
9		Պարտի Սնտուկ. հօրմէս ստացած դրամագլուխս	100,000	100,000
	2	——2——		
1		Պահանջք Յ. Նշանեան, վաճառական յԷտիրնէ, իւր ամսոյս 1ի հաշուեցուցակը, վճարագրով մը վճարելի, զեղչ $^0/_0$ 3 . . .	8,580	
2		Պահանջք Մ. Անանեան, վաճ. ի Ռոտոսթօ, իւր ամսոյս 1 ի հաշուեցուցակը, վճարելի Ռոտոսթոյի վրայ ի տես վճարագրով մը	1,125	9,705
	3	——4——		
8		Պարտի Գ. Սապօնճեան, սեղանաւոր, ընթացիկ հաշուով տուածս, 400 Օսմ. ոսկի	40,000	
9		Պահանջք Սնտուկ. Մթերանոցիս 6ամսուան վարձքը կանխիկ վճարեցի 18 ոսկի	1,800	
		Ծախք փոխադրութեան եւ սայլի վարձք Յ. Նշանեանի ղրկած տակառներուն համար . .	1,230	
		Գնեցի ձի մը եւ սայլ մը	3,000	
		Գնեցի գրասեղան եւ աթոռներ վաճառատանս համար	1,000	47,030
		Փոխադրելի		156,735

Երես Մայր հաշուոյ	Խըն. թերթ					
		Փոխադրեալ			156,735	
	4	—7 սեպտ. 1893—				
3		Պարտի Ե. Օհանեան, յԻւսկիւտար, իմ այս օրուան հաշուեցուցակս . . .	2,500			
4		Պարտի Թ. Սուքենեան, նպարավաճառ ի Գատըգիւղ, իմ այս օրուան հաշուեցուցակս	840		3,340	
	5	—15—				
5		Պարտի Ն. Ոսկանեան, գինեվաճ. ի Գատըգիւղ, իմ այս օրուան հաշուեցուցակս	2,250			
6		Պարտի Պ. Քրիսեան, ի Տարտանէլ, իմ 15 դեկտ. 1893ին վճարելի փոխանակագիրս	2,793			
		% 2 զեղչ 2850 ղրշ. ին վրայ	57		5,100	
		—15—				
3		Պահանջէ Ե. Օհանեան, յԻւսկիւտար, իւր ի տես փոխանակագիրը Գրէտի Լիոնէէն	824	50	824	50
	6	—16—				
7		Պահանջէ Յ. Միքայէլեան, վաճ. յԻզմիր, իւր 10,000 քիլօ շաքարին հաշուեցուցակը, 100քիլօն 280ղշի	28,000		28,000	
	7	—17—				
9		Պարտի Սնտուկը. Կանխիկ ծախեցի 1 տակառ գինի.	250			
		Կանխիկ ծախեցի 8000 քիլօ շաքար, 100 քիլօն 325ղշ.ի	26,000		26,250	
9		Պահանջէ Սնտուկը. փո-				
		Փոխադրելի			220,249	50

Երեսք Մայր հաշուոյ	Խնդ-րերք	Փոխադրեալ				
					220,249	50
		խաղր. ծախք՝ առաքման Մ. Անանեան ի Ռոտոսթօ	125		125	
		——93 սեպտ. 18——				
6		Պահանջք Պ. Քրիսեան, վաճառական ի Տարտանէլ, իւր ամսոյս 10ի հաշուեցուցակը, վճարելի 91 օրէն, զեղչ % 2	3,250		3,250	
		—— » ——				
1		Պարտք Յ. Նշանեան, վաճ. յէտիրնէ, իմ թիւ 2 վճարագիրս Գ. Սապօնճեանի վրայ	8322	60		
		Պայմանադրեալ զեղչ % 3	257	40	8,580	
		—— 27 ——				
2		Պարտք Մ. Անանեան, ի Ռոտոսթօ, փոխանակագիրս Օսմ. Պանքային վրայ	824	50		
		Զեղչ % 3	25	50	850	
		—— » ——				
9		Պարտք Սնտուկը. կանխիկ ծախեցի 15 տակառ Տարտանէլի գինի, 225 դշ.էն	3,375			
		եւ 10 տակառ Էտիրնէի գինի, 300 դրշ.էն . . .	3,000		6,375	
		—— 30 ——				
4		Պահանջք Թ. Սուրէնեան ի Գատը գիւղ, իւր ղրկած դրամը՝ հաշիւը փակելու համար	823	20		
		% 2 զեղչ 840 դրշին վրայ	16	80	840	
		—— » ——				
5		Պահանջք Ն. Ոսկանեան, ի Գատը գիւղ, իմ/հ իւր տոմսակը յառաջիկայ հոկ.				
		Փոխադրելի			240,269	50

անձին վիճակը չեն ներկայացներ մեզ այդ ձիր ու ցան խըն-դիրք։ Այս պատճառաւ, Մայր-Հաշուոյն մէջ իւրաքանչիւր անձի համար հաշիւ մը կը բանանք։ Այս հաշիւը երկու երես կը պարունակէ, ձախ եւ աջ։ Երկու երեսներն ի միասին կը կազմեն կիսաթերթ (folio) մը։

Ձախ կողմը, խոշոր գրերով կը գրեն Պարտի բառը. աջ կողմը՝ Պահանջք բառը։ Այս երկու բառերուն մէջտեղ կը գրեն անունն այն անձին որուն համար բացուած է հաշիւը, աւելցնելով նաեւ իւր հասցէն։

Երկու կողմերն ալ՝ սիւնակներ ունի յատկացուին Թուականներուն եւ գումարներուն համար։ Սիւնակ մ'ալ ունի յատկացուի՝ նշանակելու համար Օրհաշուոյն այն երեսներուն թիւերը որոցմէ առնուած են խնդիրները։

Մայր-Հաշուոյն մէջ, խնդիրները պէտք է շատ համառօտ գրուին, միայն մէկ տող բռնելու չափ։

ՄԱՅՐ — ՀԱԾԻՒ

ՄԱՅՐ—

ԸՆԹԱՑԻԿ

1 ՊԱՐՏԻ — Յ. ՆՇԱՆԵԱՆ — ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

1893					
Սեպտ.	18	Վճարագիր Գ. Սապօնճեանի վրայ	4	8322	60
	18	Զեղչ % 3	4	257	40
				8580	—

2 ՊԱՐՏԻ — Մ. ԱՆԱՆԵԱՆ — ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

1893					
Սեպտ.	27	Ղրկեցի ի տես փոխանակագիրս Ռուստոմթոյի վրայ . . .	4	824	50
		Զեղչ % 2. սեպտ. 1 ի հաշուեցուցակին վրայ . . .		25	50
—	30	ԿՇԻՌ		275	—
				1,125	

3 ՊԱՐՏԻ — Ե. ՕՀԱՆԵԱՆ — ՅԻՍԿԻՒՏԱՐ

1893					
Սեպտ.	7	Հաշուեցուցակս	2	2,500	
				2,500	
Հոկտ.	1	Պարտք ի նորոյ		1,675	50

4 ՊԱՐՏԻ — Թ. ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ — ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌ

1893					
Սեպտ.	7	Հաշուեցուցակս	2	840	
				840	

ՀԱՇԻՒ

ԼԱՇԻԻՔ

ԺԷՏԻՐՆԷ

ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	2	Իւր հաշուեցուցակը . . .	1	8,580
				8.580

Ի ՌՈՏՈՍԹՕ

ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	2	Իւր հաշուեցուցակը . . .	1	1,125
				1,125
Հոկտ.	1	Պահանջք ի նորոյ		275

ՊԱՀԱՆՋԷ

1893					
Սեպտ.	15	Իւր ի տես վճարագիրը . .	3	824	50
—	30	ԿՇԻՌ		1,675	50
				2,500	

ԳԱՏԸ ԳԻԻՊ.

ՊԱՀԱՆՋԷ

1393					
Սեպտ.	30	Իւր ղրկած դրամը . . .	4	823	20
		Սեպտ: 7 հաշուեցուցակիս վրայ % 2 զեղչ		16	80
				840	

5 ՊԱՐՏԻ — Ն. ՈՍԿԱՆԵԱՆ — ԳԻՆԵՎԱՃԱՌ

1893 Սեպտ.	15	Հաշուեցուցակս	2	2,250	
				2,250	

6 ՊԱՐՏԻ — Պ. ՔՐԻՍԵԱՆ — ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

1893 Սեպտ.	15	Իմ փոխանակագիրս 1893 դեկ. 15ին վճարելի		2,793	
		2850 ղրշ. ին վրայ շնորհեալ զեղչ % 2		57	
				2,850	
—	30	ԿՇԻՌ		400	
				3,250	

7 ՊԱՐՏԻ — Ց. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ — ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ

1893 Սեպտ.	30	ԿՇԻՌ		28,000	

8 ՊԱՐՏԻ — Գ. ՍԱՊՕՆՃԵԱՆ — ՍԵՂԱՆԱՒՈՐ

1893 Սեպտ.	4	Ընթացիկ հաշուով տուի 400 Օս. ոսկի	1	40,000	
				40,000	
Հոկտեմ.	1	Պարտք ի նորոյ		31,677	60

ԴԱՏԸ ԳԻՒՂ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	30	Իւր տոմսակը իմ/հ, հոկտ. 31ին վճարելի	4	2,250
				2,250

ՏԱՐՏԱՆԷԼ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	18	Իւր հաշւեցուցակը . . .	3	3,250
				3,250
Հոկտեմ.	1	Պահանջք ի նորոյ . . .		400

ԻԶՄԻՐ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	16	Իւր հաշւեցուցակը	2	28,000
Հոկտ.	1	Պահանջք ի նորոյ		28,000

ԲԱՂԱՔԻՍ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893					
Սեպտ.	18	Թիւ 2 վճարագիրս	4	8,322	60
—	30	ԿՇԻՌ		31,677	40
				40,000	—

·ՍՆՏՈՒԿԻ ՏԵՏՐԱԿ

60. Սնտուկի տետրակը, որ ընտանիքներու մէջ հաշուակալութեան ճշմարիտ տետրակն է, որ պէտք է բանուի ոչ-վաճառական ամէն տուներու մէջ, յատկացեալ է՝ բոլոր ընդունուած գումարներու եւ բոլոր վճարուած գումարներու արձանագրութեան։

Այս տետրակ կը պարունակէ՝ նախ կրկին սիւնակ մը՝ թուականներու համար, երկրորդ եւ լայն սիւնակ մը՝ խընդիրներու արձանագրութեան համար, եւ երկու կրկին սիւ-

ՕՐԻՆԱԿ ՍՆՏՈՒԿԻ ՏԵՏՐԱԿԻ

				Մուտք		Ծախք	
	1893						
1	սեպ.	1	Հօրս տուած դրամագլուխը	100,000			
1	»	4	Յանձնեցի սեղանաւորին՝ Գ. Սարգսեանի . . .			40,000	
1	»	»	Վճարեցի 6 ամսեայ վարձք մթերանոցին			1,800	
1	»	»	Ծախք փոխադրութեան եւ սայլի վարձք . . .			1,230	
1	»	»	Գնեցի ձի մը եւ սայլ մը .			3,000	
1	»	»	Գնեցի դրասեղան եւ աթոռներ			1,300	
2	»	17	Ծախեցի կանխիկ մէկ տակառ գինի . . .	250			
2	»	27	Վճարագիր մը դրկելու ծախք			2	25
							
							
			Պակասորդ սնտուկի . .			108	
			Սնտուկը պատրաստ սեպ. 30 ին			52,809	75
			ԿՇԻՌ . .	100,250		100,250	
	1893						
	հոկ.	1	Սնտուկին մէջ հոկ. 1ին պատրաստ	52,809	75		

նակներ՝ ղրուշներով եւ փարաներով արձանագրելու համար մուտքերը եւ ծախքերը։ Կրնանք աւելցնել նաեւ, ձախ կողմը օրինակի համար, փոքր սիւնակ մը՝ հոն արձանագրելու համար Օրհաշուոյն այն երեսները ուր գրուած են նոյն խընդիրները։

61. Ամէն օր, իրիկուան, պէտք է ճշդել սնտուկը, այսինքն մուտքերը եւ ծախքերը գումարել, եւ ապահով ըլլալ որ գումարներու տարբերութիւնը հաւասար է սնտուկին մէջ իսկապէս գտնուող գումարներու հանրագումարին։

62. Կրնայ պատահիլ որ խնդիրները եւ հաշիւները ճըշդելէ յետոյ, մուտքի աւելութիւն մը գտնենք՝ սնտուկին մէջ իսկապէս պատրաստ գտնուածին վրայ։ Օրինակի համար, ի վերեւ մեր ցոյց տուած սնտուկի տետրակին օրինակին մէջ, տարբերութիւնն է 52917,75 ղրշ։ Արդ, երբ սընտուկին մէջ միայն 52809,75 ղրշ կը գտնենք, այսինքն 108 ղրշ պակաս, անոր համար է որ մոռցած ենք ծախք մը նըշանակելու, կամ աւելի դրամ տուած ենք, եւ կամ կորսընցուցած ենք։ Ուրեմն ծախքերուն կողմը պիտի աւելցընենք այս 108 ղրուշը, պակասորդ սնտուկի (déficit de caisse) անուամբ։

63. Եթէ, ընդհակառակն, սնտուկին մէջ աւելի գումար մը գտնէինք քան թէ տարբերութիւնը, օրինակի համար 53025,75 ղրուշ, այսինքն 108 ղրուշ աւելի, այս ալ սխալէ մը յառաջ եկած պիտի ըլլար, հակառակ կերպով գործուած սխալէ մը։ Այն ատեն այս 108 ղրուշի գումարը պիտի գըրուէր մուտքին մէջ, աւելորդ սնտուկի (excédent de caisse) անուամբ։

64. Ամէն պարագայի մէջ, պէտք է հաշիւը հաւասարակշռել (balancer)՝ սնտուկին տարբերութիւնը գտնելով, ինչպէս վերի օրինակին մէջ ըրինք, եւ յաջորդ ամսուան հաշիւը բանալ՝ նոյն այս տարբերութիւնը պահանջող ընելով, այսինքն մուտքի կողմը նշանակելով։

ՏԵՏՐԱԿ ՓՈԽԱՆԱԿԱԳՐՈՑ

65. Չկայ վաճառական որ իր բոլոր առուտուրն կանխիկ ընէ։ Ամէն վաճառական իրեն ապրանք հայթայթողներուն հաշիւը յաճախ կը կարգադրէ (regler), եւ իր յաճախորդք ալ նոյնպէս իրենց հաշիւները կը կարգադրեն՝ մուրհակներու, փոխանակագիրներու, հրամանագիրներու, վճարագիրներու (Թիւ 8) միջոցաւ։ Վաճառականաց միջեւ, շարունակական փոխանակութիւն մ'է այս՝ առեւտրական թղթերու, զորս իրարու կը փոխանցեն դրամի տեղ, մինչեւ վճարման պայմանաժամը։

ՕՐԻՆԱԿ ՓՈԽԱՆ

Գանձելի թուղթեր

Կարգաթիւ	Մտից թուական	Քաշողը կամ Ստորագրողը	Փոխանցող կամ Իրաւատու	Վճարող կամ Ընդունող	Բնակավայր	Վճարօր	Գանձելի գումար	Փոխանակուած կամ Գանձուած
1	23 սեպ.	Պօղոս	Պօղոս	Պօղոս	Կ. Պոլիս	31 Հոկ. 93	4250	Գանձուած
2	—	Հեսու	Հեսու	Եսայի	Իզմիրնէ	»	3000	Գանձուած
3	25 սեպ.	Փոխնակագիրս	Ես	Սարգիս	Կ. Պոլիս	»	9200	Գաբրիէլ
4	1 Հոկ.	Յակոբ	Մինաս	Օննիկ	Կ. Պոլիս	30 Նոյեմ.	5000	Գաբրիէլ
5	3 Հոկ.	Մելքոն	Մելքոն	Գրիգոր	Իզմիր	»	3600	»

ՄԹԵՐԱՏԵՏՐ

68. Կարեւոր տետրակներէն մին է Մթերատետրը։ Անիկայ կրնայ կազմուիլ զանազան ձեւերով, ըստ տեսակի վաճառականութեան։ Մթերատետրը ապրանքներուն համար այն է ինչ որ է սնտուկի տետրակը դրամին համար. կը հաստատէ ապրանքներու մուտքը եւ ելքը։

66. Ուրեմն ամէն վաճառական պարտի ճշդիւ արձանագրել իւր վրայ շրջաբերութեան հանուած թուղթերը, որպէս զի անպատրաստ չը գտնուի պայմանաժամուն. պարտի արձանագրել նաեւ այն թուղթերը որոնք իրեն օգտին ստորագրուած կամ իւր հրամանին անցած են, վասն զի իւր շահը կը պահանջէ ճիշդ որոշեալ օրին գանձել զայնս։

67. Այս կրկին նախազգուշութեանց համար է, որ վաճառականը կը բանէ նաեւ Փոխանակագիրներու տետրակ մը (Livre կամ Carnet d'échéances)։

ՆԱԳՐՈՑ ՏԵՏՐԱԿԻ

Վճարելի թուղթեր

Եկից թուականն	Հրամանն	Բնակավայր	Վճարօր	Վճարելի գումարք	Ծանօթութիւնք
15 սեպ.	Բարսեղեան	Թոտոսթօ	15 դեկտ. 93	5390	Վճարուած
24 սեպ.	Ալիքեան	Իզմիր	15 —	3275	Վճարուած
20 հոկ.	Աւետիս	Տարտանէլ	31 —	55000	
21 նոյեմ.	Սիմէօն	Մաղնիսա	31 —	1200	

Ձախ կողմը (Մուտք) կ՚արձանագրուին գնուած կամ որ եւ է պատճառաւ վաճառանոց մտած ապրանքները. Աջ կողմը (Ելք) կը գրուին ծախուած կամ որ եւ է պատճառաւ վաճառանոցէն դուրս ելած ապրանքները։

ՕՐԻՆԱԿ

Թուական Ամսոյ		Անուն	Տեղի	Տեսակ	Քանակ	Ծանօթութիւն
1893 Սեպ.	12	Բարսեղեան	Սելանիկ	Սովորական գինի	8 տակառ	
Սեպ.	15	Մըկըրեան	Տարտանէլ	Սովոր. գինի	45 կէս տկ.	
Սեպ.	20	Սիմոնեան	Իզմիր	Թէնէտոսի 1879	20 տիկառ	

ԿՐԿՆԱՏՈՒՄԱՐ

69. Պարզատումար տոմարակալութիւնը կը բաւէ, ինչպէս տեսանք, որպէս զի վաճառական մը կարենայ, որ և է ժամանակ, հասկնալ իւր թղթակիցներեն իւրաքանչիւրին վիճակը իրեն նկատմամբ, ինչպէս նաև իւր իսկ վիճակը։ Բայց Կրկնատումար տոմարակալութեամբ միայն կրնայ գիտնալ այն մասնակի շահերը զորս կ'ընէ իւր առևտուրին իւրաքանչիւր մասէն, գիտնալ նաև իւր շահուց ճշմարիտ աղբիւրները։ Տոմարակալութեան այս երկրորդ կերպը առաւելութիւնն ունի նաև ապահով և արագ կերպով ճշդելու տումարաց մէջ եղած արձանագրութիւնները և գտնելու սպրդած սխալները։

Այս երկու առաւելութիւնք կը կազմեն, Կրկնատումարին համար, անվիճելի գերազանցութիւն մը Պարզատումարին վրայ։ Այս պատճառաւ ընդունուած է ամէն երկրի բոլոր կարևոր վաճառատանց մէջ։

70. Կրկնատումարը բոլորովին տարբեր չէ Պարզատումարէն, մինչև իսկ այս վերջինէն շատ բան փոխ առած է, բայց էապէս երկու կէտի վրայ կը տարբերի անկէ.

71.—1° Պարզատումարին մէջ, Օրնաշունյն իւրաքանչիւր խնդիրը միայն մէկ անուն կը կրէ, պարտականին անունը կամ

ՆԵՐԱՏԵՏՐԻ

Թուական երից		Անուն	Տեղի	Տեսակ	Քանակ	Ծանօթութիւն
1893 Յուլիս .	15	Գրիգորեան	Գատը գիւղ	Սովորականգինի	4 տակառակ	
Նոյ .	21	Օհաննեան	Իւսկիւտար	Տարտան . սովոր	25 կէս տկռ	
—	27	Անանեան	Նոր գիւղ	—	1 —	
Սեպ .	29	Անտոնեան	Պօյաճը գիւղ	Թէնէտոսի 1879	1 Տակառ	
Հոկ .	11	Յակոբեան	Խասգիւղ	—	1 —	
—	18	Մարկոսեան	Պէօյիւքտէրէ	—	10 —	
Նոյ .	25	Մելիքեան	Սամաթիա	—	1 —	

պահանջողին անունը։ Կրկնատումարին մէջ, Օրհաշուոյն իւրաքանչիւր խնդիրը երկու անուն կը կրէ, պարտականին անունը եւ պահանջողին անունը։ Օրհաշուոյն մէջ եղած արձանագրութիւն մը միշտ կը նշանակէ գէթ պարտական հաշիւ մը եւ պահանջող հաշիւ մը։

Ուրեմն, խնդիրները Օրհաշուէն Մայր-Հաշուոյն մէջ փոխադրուած ժամանակ, պէտք է այս խնդիրներէն իւրաքանչիւրն անցունել պարտական հաշուոյն Պարտքին կողմը եւ պահանջող հաշուոյն Պահանջքին կողմը։ Ասկէ կը հետեւի թէ պարտուց գումարը պէտք է հաւասար ըլլայ պահանջից գումարին, քանի որ երկու գումարները կազմուած են միեւնոյն թիւերէն։ Այս կերպով կարելի է վստահ ըլլալ թէ որ եւ է սխալ տեղի չէ ունեցած, թէ որ եւ է խնդիր զանց չէ առնուած, կամ որ եւ է խնդիր կրկին չէ արձանագրուած, եւայլն։ (Տես 92րդ թուոյն Ծանօթութիւնը)։

72.—2° Պարզատումարի Մայր-Հաշուոյն մէջ միայն վաճառականին թղթակիցներուն, հայթայթիչներուն եւ յաճախորդներուն համար հաշիւներ կը բացուին։ Իսկ Կրկնատումարի Մայր-Հաշուոյն մէջ կը բանան ոչ միայն հաշիւ մը նոյն ինքն վաճառականին համար, այլ շատ մը հաշիւներ որոնք ամենքը զանիկայ կը ներկայացնեն, եւ որոնք կը կոչուին

ՕՐԻՆԱԿ

Թուական Ամսոյ		Անուն	Տեղի	Տեսակ	Քանակ	Ծանօթութիւն
1893 Սեպ.	12	Յարութեան	Սելանիկ	Սոլարականգինի	8 տակառ	
Սեպ.	15	Մըկըրեան	Տարտանէլ	Սանթոր. գինի	45կէս տկռ.	
Սեպ.	20	Սիմոնեան	Իզմիր	Թէնէտոսի 1879	20 տկառ	

ԿՐԿՆԱՏՈՒՄԱՐ

69. Պարզատումար տոմարակալութիւնը կը բաւէ, ինչպէս տեսանք, որպէս զի վաճառական մը կարենայ, որ եւ է ժամանակ, հասկնալ իւր թղթակիցներեն իւրաքանչիւրին վիճակը՝ իրեն նկատմամբ, ինչպէս նաեւ իւր իսկ վիճակը։ Բայց Կրկնատումար տոմարակալութեամբ միայն կրնայ գիտնալ այն մասնակի շահերը զորս կ'ընէ իւր առեւտուրին իւրաքանչիւր մասէն, գիտնալ նաեւ իւր շահուց ճշմարիտ աղբիւրները։ Տոմարակալութեան այս երկրորդ կերպը առաւելութիւն ունի նաեւ ապահով եւ արագ կերպով ճշդելու տումարաց մէջ եղած արձանագրութիւնները եւ գտնելու սպրդած սխալները։

Այս երկու առաւելութիւնք կը կազմեն, Կրկնատումարին համար, անվիճելի գերազանցութիւն մը Պարզատումարին վրայ։ Այս պատճառաւ ընդունուած է ամէն երկրի բոլոր կարեւոր վաճառատանց մէջ։

70. Կրկնատումարը բոլորովին տարբեր չէ Պարզատումարէն, մինչեւ իսկ այս վերջինէն շատ բան փոխ առած է, բայց հապէս երկու կէտի վրայ կը տարբերի անկէ.

71.—1° Պարզատումարին մէջ, Օրհաշուոյն իւրաքանչիւր խնդիրը միայն մէկ անուն կը կրէ, պարտականին անունը կամ

…ուակման Եղից		Անուն	Տեղի	Տեսակ	Քանակ	Ծանօթութիւն
1893 …կտ.	15	Գրիգորեան	Գատը գիւղ	Սովորականգինի	4 տակառակ	
Նոյ.	21	Օհաննեան	Խալխատար	Տարտան. տոլոր	25 կէս տկռ	
—	27	Անանեան	Նոր գիւղ	—	1 —	
…եկ.	29	Սիմոնեան	Պոյաճը գիւղ	Թէնէտոսի 1879	1 Տակառ	
…ոկ.	11	Յակոբեան	Խասգիւղ	—	1 —	
—	18	Մարկոսեան	Պէօյիւքտէրէ	—	10 —	
Նոյ.	25	Մելիքեան	Սամաթիա	—	1 —	

պահանջողին անունը։ Կրկնատումարին մէջ, Օրհաշուոյն իւրաքանչիւր խնդիրը երկու անուն կը կրէ, պարտականին անունը եւ պահանջողին անունը։ Օրհաշուոյն մէջ եղած արձանագրութիւն մը միշտ կը նշանակէ գէթ պարտական հաշիւ մը եւ պահանջող հաշիւ մը։

Ուրեմն, խնդիրները Օրհաշուէն Մայր-Հաշուոյն մէջ փոխադրուած ժամանակ, պէտք է այս խնդիրներէն իւրաքանչիւրն անցունել պարտական հաշուոյն Պարտքին կողմը եւ պահանջող հաշուոյն Պահանջքին կողմը։ Ասկէ կը հետեւի թէ պարտուց գումարը պէտք է հաւասար ըլլայ պահանջից գումարին, քանի որ երկու գումարները կազմուած են միեւնոյն թիւերէն։ Այս կերպով կարելի է վստահ ըլլալ թէ որ եւ է սխալ տեղի չէ ունեցած, թէ որ եւ է խնդիր զանց չէ առնուած, կամ որ եւ է խնդիր կրկին չէ արձանագրուած, եւայլն։ (Տես 92րդ թուոյն Ծանօթութիւնը)։

72.—2º Պարզատումարի Մայր-Հաշուոյն մէջ միայն վաճառականին թղթակիցներուն, հայթայթիչներուն եւ յաճախորդներուն համար հաշիւներ կը բացուին։ Իսկ Կրկնատումարի Մայր-Հաշուոյն մէջ կը բանան ոչ միայն հաշիւ մը նոյն ինքն վաճառականին համար, այլ շատ մը հաշիւներ որոնք ամենքը զանիկայ կը ներկայացնեն, եւ որոնք կը կոչուին

Ընդհանուր հաշիւներ, հակառակ թղթակցաց հաշիւներուն որոնք կը կոչուին Մասնաւոր հաշիւներ։

73. Դիտել պէտք է որ, եթէ վաճառականական ամէն տեսակ գործողութիւնք վաճառականին անուամբ արձանագրուէին տետրակաց մէջ, վաճառականը — F անուանենք զայն — բնականաբար պարտական եւ պահանջող պիտի ըլլար Օրհաշուոյն իւրաքանչիւր խնդրոյն մէջ. ասկէ ի զատ, որովհետեւ պէտք պիտի ըլլար բոլոր այս խնդիրները Մայր-Հաշուոյն մէջ փոխադրել F վաճառականին հաշուոյն մէջ, այս հաշիւը այնչափ երկայն պիտի ըլլար որչափ նոյն ինքն Օրհաշիւը, եւ ամէն բան, — ապրանք, դրամ, տոմսակ, եւայլն, — պիտի շփոթուէր անոր մէջ. վերջապէս, այս հաշիւը՝ միեւնոյն գրութիւնները կրկնելու պիտի ծառայէր, առանց պարզ եւ ճշգրիտ արդիւնք մ՛ընծայելու։

Այս խառնաշփոթութիւնը դարմանելու համար է որ պէտք զգացուած է, F վաճառականին համար՝ փոխանակ մէկի՝ աւելի թուով հաշիւներ բանալու, եւ այդ հաշիւները (Ընդհանուր հաշիւներ ըսուածները) կոչելու ո՛չ թէ իրեն՝ վաճառականին անուամբ, այլ իրենց յատուկ անուններով, ինչպէս որ քիչ յետոյ պիտի տեսնենք։

Պիտի ուսումնենք հիմա Ընդհանուր հաշիւները եւ պիտի բացատրենք անոնց կազմութիւնը եւ օգտակարութիւնը։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՇԻՒՆԵՐ

74. Գլխաւոր Ընդհանուր հաշիւներն են հետեւեալները.

1° Ընդհանուր ապրանք,
2° Գանձելի տոմսակք,
3° Վճարելի տոմսակք,
4° Սնտուկ,
5° Ընդհանուր ծախք,
6° Վնաս եւ Շահ,
7° Դրամագլուխ։

Փոխանակ վաճառականին անուան, այս Ընդհանուր հաշիւներէն մին պիտի գործածենք՝ գործողութեան տեսակին համեմատ. այսինքն եղած գործողութիւնը պիտի նշանակենք

Ընդհանուր ապրանք անուան տակ՝ երբ խնդիրն ապրանքի վրայ է, Սնտուկ անուան տակ՝ երբ խնդիրը դրամի վրայ է, Գանձելի տոմսակ կամ Վճարելի տոմսակ անուանց ներքեւ՝ երբ խնդիրը տոմսակի վրայ է, Վնաս եւ Շահ անուան տակ՝ երբ շահ կայ կամ վնաս, եւայլն:

Աւելի յառաջ չը գացած, դիտել պէտք է թէ այս խելացի դրութիւնը ո՛րչափ կարգ կանոն կը մտցնէ Տոմարակալութեան մէջ եւ ո՛րչափ լոյս կը սփռէ գործողութեանց արձանագրութեանը վրայ:

Նախ, արձանագրուելիք գործողութեանց տեսակին համեմատ՝ զանազան անուններ գործածելով, բոլոր գործողութիւնները բնականաբար դասակարգուած կ՛ըլլան իրենց տեսակին համեմատ, ապրանքի վերաբերեալ գործերը՝ Ընդհանուր Ապրանք հաշուոյն մէջ, դրամի վերաբերեալ գործերը՝ Սնտուկի հաշուոյն մէջ, վնասները կամ շահերը՝ Վնաս եւ Շահ հաշուոյն մէջ, եւ այս կերպով ուրիշ կարգի գործերն ալ:

Երկրորդ, f վաճառականը՝ ապրանք կամ դրամ, եւայլն, ընդունած ժամանակ՝ Ընդհանուր ապրանք կամ Սնտուկ, եւայլն, անուան տակ պարտական ըլլալով, այս հաշուոց պարտքը պէտք բաղկանայ այս իրերու հասոյթէն կամ մուտքէն, եւ որովհետեւ՝ ապրանք կամ դրամ, եւայլն, տուած ժամանակն ալ՝ ընդհակառակը պահանջող պէտք ըլլայ Ընդհանուր ապրանք կամ Սնտուկ, եւայլն, անուան տակ, այս հաշուոց պահանջքը պէտք բաղկանայ այս իրերու ելքէն: Միեւնոյն խորհրդածութիւնը միւս ընդհանուր հաշուոց համար եւս ընելով, պարտքը պէտք ըլլայ միշտ մուտքը, եւ պահանջքը՝ ելքը:

Այսպէս, այս ընդհանուր հաշիւները, որ վաճառականը կը ներկայացնեն, եւ որ ուրիշ բան չեն՝ այլ իր ընդհանուր հաշուոյն ստորաբաժանումները, նպատակ ունին գործերը դասակարգելու՝ նախ գործողութեանց տեսակին համեմատ, եւ յետոյ՝ պարտքի եւ պահանջքի, կամ թէ ըսենք, մուտքի եւ ելքի համեմատ. այս կերպով վաճառականը միշտ կ՛ու

նենայ հետեւելու այն լիրերու բոլոր ընթացքին որոց վրայ գործողութիւններ կը կատարէ։

Ահա՛ այս է Կրկնատումարի դրութեան ընդհանուր հաշւոց ծագումը, նպատակը եւ օգտակարութիւնը։

Ինչպէս երեւցաւ, այս ընդհանուր հաշիւները վերացական եւ երեւակայական հաշիւներ չեն, այլ կը ներկայացնեն նոյն ինքն վաճառականը կամ իւր ընդհանուր հաշիւը՝ զանազան անուններով շատ մը հաշիւներու ստորաբաժանուած։

75. Ընդհ. ապրանք անունով բացուած հաշիւը պարտական կ'արձանագրուի այն ապրանաց համար զորս վաճառականը կը գնէ, եւ պահանջող կ'արձանագրուի այն ապրանաց համար զորս կը ծախէ։

76. Արդէն տեսանք Փոխանակագրոց տետրակը որ կը պարունակէ միանգամայն գանձելի տոմսակները եւ վճարելի տոմսակները։ Բայց Մայր-Հաշւոյն մէջ պէտք է բանալ ի-րարմէ անջատ երկու Ընդհանուր Հաշիւ։

77. Գանձելի տոմսակ հաշիւը՝ պարտական կ'արձանագրուի բոլոր այն տոմսակաց համար որոնք կ'ստորագրուին յօգուտ վաճառականին, եւ պահանջող կ'արձանագրուին նոյն տոմսակաց համար՝ երբ ասոնք գանձուին կամ փոխանցուին։

78. Վճարելի տոմսակ հաշիւը՝ պահանջող կ'արձանագրուի այն տոմսակաց համար զորս վաճառականը կ'ստորագրէ, եւ պարտական կ'արձանագրուի նոյն տոմսակաց համար՝ երբ կը վճարէ անոնցմով ստանձնած պարտքը։

79. Սնտուկ հաշիւը կ'ամփոփէ սնտուկի տետրակը։ Պարտական կ'արձանագրուի միահամուռ այն գումարներուն համար զորս վաճառականը կ'ընդունի, եւ պահանջող կ'արձանագրուի այն գումարներուն համար զորս կը ծախսէ։

80. Ընդհանուր ծախք հաշիւը պարտական կ'արձանագրուի, բաց ի գնուած ապրանաց համար եղած վճարումներէն, վաճառատանը բոլոր ծախքերուն համար, ինչպէս են տեղւոյ վարձք, կահկարասիք, տան ծախք, պաշտօնէից ամսականք, փոխադրութեան ծախք, ապահովագրութեան վարձք, միջնորդչէք, եւայլն։ Պահանջող կ'արձանագրուի

որ եւ է կերպով վերադարձած կամ գանձուած բոլոր ծախքերուն համար։

81. Ցաճախ Ընդհանուր ծախք հաշիւը կը բաժնուի ուրիշ շատ մը հաշիւներու, եւ շատ վաճառատունք հետեւեալ ընդհանուր հաշիւներն ալ կը բանան.

8⁰ Վաճառատան վարձք,	11⁰ Ամսաթոշակք,
9⁰ Ապահովագրութիւնք,	12⁰ Երկրորդական ծախք,
10⁰ Տան ծախք,	13⁰ Ջեռուցում. Լուսաւորում։

82. Վնաս եւ Շահի հաշուոյն մէջ պարտական կ'արձանագրուին բոլոր վնասները, եւ պահանջող կ'արձանագրուին բոլոր շահերը։ Հետեւաբար, եթէ, բոլոր միւս հաշիւները փակելէ յետոյ, այս հաշուոյն տարբերութիւնը պահանջող ըլլայ, կը ներկայացնէ վաճառականին զուտ շահը, եւ եթէ պարտական ըլլայ, կը ներկայացնէ զուտ վնասը։

83. Վաճառականի մը Դրամագլուխը կը կոչուի իր գոյքերուն առաւելութիւնը իր պարտուց վրայ։ Ուրեմն Դրամագլուխ հաշիւն է որ մասնաւորապէս կը ներկայացնէ զվաճառականը։ Այս հաշիւն է որ կը հաստատէ, կը սահմանէ վաճառականին ստացուածքը, հարստութիւնը։ Վաճառատուն մը բացուած ժամանակ, այս հաշուոյն մէջ պահանջող կ'արձանագրուին ամէն տեսակ արժէքաւոր բաները որ այս վաճառականութեան մէջ կը մտնեն, ինչպէս են դրամ, ապրանք, կալուածք, պահանջք, եկամուտք, եւայլն։ Կահագըրոց (Թիւ 43) մէջ, այս հաշիւը կը պարտի կամ կը պահանջէ միշտ զտարբերութիւնը Վնաս եւ Շահի հաշուոյն, այս վերջին հաշուոյն պահանջող կամ պարտական ըլլալուն համեմատ։ Ի բաց առեալ այս վերջին միակ պարագայն որ հաշիւներու փակման ժամանակ միայն կը ներկայանայ, Դրամագլուխ հաշիւը պահանջող է մի միայն՝ երբ նոր դրամագլուխ մը կ'աւելնայ, եւ պարտական է մի միայն՝ երբ դրամագլուխէն մաս մը կը պակսեցուցուի։

84. Ինչպէս կը տեսնուի, Ընդհանուր հաշիւներուն թիւը սահմանուած չէ։ Իւրաքանչիւր վաճառական կրնայ այնչափ ընդհանուր հաշիւ բանալ որչափ որ անհրաժեշտ կը

համարի իւր գործին դիւրութեանը համար. բայց մանաւանդ շատ մեծ վաճառատուններն են որ, ունենալով մեծամեծ ընդհանուր ծախքեր՝ որոց մանրամասնութիւնը գիտնալու մէջ շահ ունին, կամ բազմաթիւ մասնաւոր հաշիւներ՝ զորս պէտք է փակել ամսէ ամիս, պէտք զգացած են աւելցնելու իրենց ընդհանուր հաշիւներուն թիւը: Պիտի յիշենք հետեւեալները որոնք ամէնէն աւելի գործածական են.

Յաճախորդք հաշիւը,
Հայթայթիչք հաշիւը,
Սեղանաւորք հաշիւը,
Լումայաշահ (Agio) հաշիւը:

....

ՕՐՀԱՇԻՒ

85. Ինչպէս ըսինք (թիւ 71), Օրհաշուոյն մէջ արձանագրուած իւրաքանչիւր նիւթ պարտի յիշատակել պարտական մը եւ պահանջող մը, բայց պարտի բառը կը ջնջուի՝ եւ պարզապէս կը գրուի.

Սնտուկը՝ Դրամագլխին.
Զանազանք՝ Սնտուկին.
Ընդհանուր ապրանքը՝ Հայթայթիչներուն.
Յաճախորդք՝ Ընդհանուր ապրանքին.
Հայթայթիչք՝ Զանազանաց.
Սնտուկը՝ Ապրանաց.
Գանձելի տոմսակները՝ Յաճախորդաց.
Սնտուկը՝ Յաճախորդաց.
Հայթայթիչք՝ Գանձելի տոմսակաց.
Յաճախորդք՝ Լումայաշահին.
Հայթայթիչք՝ Շահ եւ Վնասին.
Վնաս եւ Շահ՝ Յաճախորդաց.
Հայթայթիչք՝ Վճարելի տոմսակաց, եւայլն, եւայլն:

86. Զանազանք բառը ընդհանուր հաշիւ մը չը կազմեր. կը նշանակէ թէ զանազան Ընդհանուր Հաշիւներ պիտի յա-

ռաջ բերուին. այդ հաշիւները կրնան պարտական ըլլալ, ինչպէս 3րդ խնդրոյն մէջ, կամ պահանջող ըլլալ, ինչպէս 5րդ խնդրոյն մէջ (տես յետագայ օրինակը)։

Հայթայթիչք բառը եւ Յաճախորդք բառը կը կազմեն երկու Ընդհանուր Հաշիւներ. բայց ցոյց կուտան նաեւ թէ մասնաւոր հաշիւ մը կայ բացուած իւրաքանչիւր հայթայթիչի եւ իւրաքանչիւր յաճախորդի համար։

ՕՐԻՆԱԿ ՕՐՀԱՇՈՒՈՑ

Խնդ. 1	—— 1 Սեպտ. 1893 ——		
13—9	ՍՆՏՈՒԿԸ՝ ԴՐԱՄԱԳԼԽՈՅՆ.		
	Հօրմէս ստացած դրամագլուխս	100,000	100,000
	(Հ. Ո՞վ է 100,000 ղրշ. ընդունողը. Պ. Սնտուկը. ուրեմն սնտուկին հաշիւը պարտական պիտի ըլլայ. տես Սնտուկ հաշիւը.		
	Հ. Ո՞վ է այս գումարը տուողը. Պ. Այս գումարը կը կազմէ նախնական դրամագլուխը. Դրամագլուխ հաշիւն է տուողը, հայթայթողը. ուրեմն այս հաշիւը պահանջող է. տես Դրամագլուխ հաշիւը։)		
Խնդ. 2	—— —— 2 Սեպտ —— ——		
11—18	ԸՆԴՀ. ԱՊՐԱՆՔ՝ ՀԱՅԹԱՅԹԻՉՆԵՐՈՒՆ.		
1	Յ. Նշանեանի, վաճ. յԷտիրնէ. իր ամսոյ 1ի հաշուեցուցակը, վճարագրով մը վճարելի, զեղչ % 3	8,580	
2	Մ. Անանեանի, վաճ. ի Ռոտոսթօ, իր ամսոյ 1ի հաշ-		
	Փոխադրելի		100,000

	Փոխադրեալ		100,000
	ունեցուցակը. վճարելի Ռոտոսթոյի վրայ ի տես վճարագրով մը	1,125	9,705
	(Հ. Ո՞վ կ'ընդունի հօյնօյնէն ընունած զանազան վաճառատանց կողմանէ ղրկուած ապրանքները.		
	Պ. Աղբանք հաշիւը. ուրեմն այս հաշիւը պարապան է.		
	Հ. Ո՞վ կը հայթայթէ այս ապրանքները.		
	Պ. Մեծաքանակ ծախող վաճառականք կամ հօյնօյնէնք. ուրեմն այս հաշիւները պահանջող են. տես հօյնօյնէնք ընդհանուր հաշիւը եւ Ց. Նշանեան, Մ. Անանեան մասնաւոր հաշիւները.)		
Սեպ. 3	—— 4 սեպտեմ. 1893 ——		
13	ՋԱՆԱԶԱՆՔ՝ ՍՆՏՈՒԿԻՆ.		
8	Գ. Սապօնճեան, սեղանաւոր ի քաղաքիս. ընթացիկ հաշուով տուի 400 Օսմ. ոսկի . .	40,000	
19	Վաճառատան վարձք. 6 ամսուան վարձքը կանխիկ վճարեցի	1,800	
17	Ընդն. ծախք. ծախք փոխադր. եւ սայլի վարձք Ց. Նըչանեանի ղրկած տակառներուն համար	1,230	
20	Կարասիք. գնեցի ձի մը եւ սայլ մը 3000 ղրշ. գրասեղան եւ աթոռներ վաճառատանս համար 1000 ղրշ.	4,000	47,030
	(Հ. Ո՞վ կ'ընդունի 47,030 ղրշ. ը զոր արձանագրուած կը գտնեմք Սնտուկի տետրակին պահանջքին կողմը.)		
	Փոխադրելի		156,735

	Փոխադրեալ		156,735
	Գ. Զանազան հաշիւները.		
	1°. Գ. Սապօնճեան սեղանաւորը, որուն հաշիւ մը կը բանանք ընդհանուր հաշիւներուն մէջ.		
	2°. Վաճառատան համար կանխիկ վճարուած 6 ամսուան վարձքին համար հաշիւ մը պիտի բանանք՝ Վաճառատան վարձք անունով.		
	3°. Փոխադրութեան ծախքերը եւ այլի վարձքը կ'անցնին Ընդհանուր ծախք հաշուոյն մէջ.		
	4°. Ջին, այլը եւ վաճառատան կահ կարասիքը կ'անցնին Կարասիք հաշուոյն մէջ.		
	Տես Սեղանաւորք, Վաճառատան վարձք, Ընդհանուր ծախք եւ Կարասիք հաշիւները.)		
Խնդ. 4	—— 7 սեպտ. 1893 ——		
14—11	ՅԱՃԱԽՈՐԴՔ՝ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՊՐԱՆԱՑ.		
3	Ե. Օհանեան յՈւսկիւտար. Այս օրուան հաշուեցուցակս.	2,500	
4	Թ. Սուրենեան, Նպարավաճ. ի Գատը գիւղ: Այս օրուան հաշուեցուցակս.	840	3,340
	(Ապրանք ծախուած է զանազան Յաճախորդաց. Այս յաճախորդք պարտական են. Տես Յաճախորդք Ընդհանուր հաշիւը եւ Ե. Օհանեան, Թ. Սուրենեան մասնաւոր հաշիւները.)		
	—— 15 սեպտ. ——		
14—11	ՅԱՃԱԽՈՐԴՔ՝ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՊՐԱՆԱՑ.		
5	Ն. Ոսկանեան, գինեվաճառ ի Գատը գիւղ. Այս օրուան հաշուեցուցակս.	2,250	2,250
	(Հրդ. խնդրոյն պէս.)		
	Փոխադրելի		162,325

	Փոխադրեալ.			162,325		
Խնդ. 5	1893 *Սեպտ.* 15					
18	ՀԱՏՈՒՑՈՒՄՔ՝ ԶԱՆԱԶԱՆԱՑ.					
6	*Պ.* Քրիսեան, *ի Տարտանէլ.*					
	Հաշիւս կարգադրելու համար	2,850				
15	Վճարելի տոմսակաց.					
	Իւր 15 *դեկտ.* 1893*ի փոխանակագիրը*	2,793				
22	Լումայաշահին.					
	%2 *չնորհեալ զեղչ,* 2,850 *ղրշ.ին վրայ*	57		2,850		
	(Հ. Ո՞վ կ'ընդունի փոխանակագիրը. Պ. Պ. Քրիսեան ի Տարտանէլ, հայթայթիչք հաշիւը եւ Պ. Քրիսեան հաշիւը, երկուքն ալ պարտական են։ Հ. Ո՞վ կը հայթայթէ. Պ. Վճարելի Տոմսակք հաշիւը, որ պիտի ըլլայ պահանջող. Լումայաշահ հաշիւն ալ պիտի պահանջէ զեղչին չափը.)					
	Սեպտ. 15					
16—14	ԳԱՆՁԵԼԻ ՏՈՄՍԱԿՔ՝ ՅԱՃԱԽՈՐԴԱՑ.					
3	*Ն.* Օհանեանի, *յիւսկիւտար.*					
	Իւր ի տես փոխանակագիրը Գրէտի Լիոնէի վրայ . . .	824	50	824	50	
	(Հ. Ո՞վ կ'ընդունի փոխանակագիրը. Պ. Գանձելի տոմսակները. այս հաշիւը պարտական պիտի ըլլայ. Հ. Ո՞վ կը հայթայթէ. Պ. Ն. Օհանեան, որ Յաճախորդք ընդհանուր հաշուոյն մէջ կայ. Ուրեմն Յաճախորդք եւ Ն. Օհանեան պէտք է պահանջող ըլլան.)					
	Փոխադրելի			165,999	50	

	Փոխադրեալ			165,999	50
Խճդ. 6	—— 1893 *Սեպտ.* 16 ——				
11—18	ԸՆԴՀ. ԱՊՐԱՆՔ՝ ՀԱՅԹԱՅԹԻՉՆԵՐՈՒՆ.				
7	Յ. Միքայէլեանի, *Վաճառական յիզմիր. իւր* 10,000 *քիլօ շաքարին հաշուեցուցակը*, 100 *քիլօն* 280 *ղրշ.ի*	28,000		28,000	
	(*Չրդ. խնդրոյն պէս*)				
Խ. 7	—— 17 *Սեպտ.* ——				
13—11	ՍՆՏՈՒԿԸ՝ ԸՆԴՀ. ԱՊՐԱՆՔԻՆ. *Կանխիկ ծախեցի* 8000 *քիլօ շաքար*, 100 *քիլօն* 325 *ղրշ.ի*;	26,000			
	Կանխիկ ծախեցի 1 *տակառակ գինի*	250		26,250	
	(*Հ. Այս կանխիկ գործողութեան մէջ, ո՞վ է ընդունողը.*				
	Պ. Սնտուկը, որ պարտական պիտի ըլլայ.				
	Հայթայթողն է Ընդհ. ապրանքը, որ պիտի ըլլայ պահանջող.)				
	—— 17 *Սեպտ.* ——				
17—13	ԸՆԴՀ. ԾԱԽՔ՝ ՍՆՏՈՒԿԻՆ. *Փոխադր. ծախք՝ առաքումն Մ. Անանեան*	125		125	
	—— 18 *Սեպտ.* ——				
11—18	ԸՆԴՀ. ԱՊՐԱՆՔ՝ ՀԱՅԹԱՅԹԻՉՆԵՐՈՒՆ.				
6	Պ. Քրիսեանի, *Վաճ. ի Տարտանի՛ը.*				
	Իւր հաշուեցուցակը 20 *տակառ սպիտակ գինւոյ. զեղչ* % 2	3,250		3,250	
	—— 18 *Սեպտ.* ——				
18	ՀԱՅԹԱՅԹԻՉՔ՝ ԶԱՆԱԶԱՆԱՑ.				
1	Յ. Նշանեանի, *յէտիրնէ.*				
	Գ. Սապօնճեանի, *սեղնւոր.*				
	Թիւ 2 *վճարագիրս* . . .	8,322	60		
22	Լումայաշահին. *զեղչ* % 3.	257	40	8,580	
	Փոխադրելի			232,204	50

	Փոխադրեալ			232,204	50
	——— 27 Սեպտ. ———				
18—16	ՀԱՑԹԱՑԹԻՉՔ՝ ԳԱՆՁԵԼԻ ՏՈՄՍԱԿԱՑ ·				
2	Մ. Անանեան, ի Ռոտոսթօ.				
	Վճարագիրս Օսմ. պանգային վրայ	824	50		
22	— Լումայաշահին .				
	$^0/_0$ 3 զեղչ 850 ղրշ. ին վրայ	25	50	850	
	——— 27 Սեպտ. ———				
13—11	ՍՆՏՈՒԿԸ՝ ԸՆԴՀ. ԱՊՐԱՆՔԻՆ.				
	Կանխիկ ծախեցի 15 տակառ Տարտանէլի գինի, 225 ղրշէն.	3,375			
	Եւ 10 տակառ Էտիրնէի գինի, 300 ղրշէն	3,000		6,375	
	——— 30 Սեպտ. ———				
14	ՁԱՆԱԶԱՆՔ՝ ՅԱՃԱԽՈՐԴԱՑ ·				
4	Թ. Սուրէնեանի, ի Գատըգիւղ.				
13	Սնտուկը. ղրկած դրամը . . .	823	20		
22	Լումայաշահ. $^0/_0$ 2 զեղչ 840 ղրշին վրայ	16	80	840	
	——— 30 Սեպտ. ———				
16—14	ԳԱՆՁԵԼԻ ՏՈՄՍԱԿՔ՝ ՅԱՃԱԽՈՐԴԱՑ ·				
5	Ն. Ոսկանեանի, ի Գատըգիւղ.				
	Իմ/հ իւր տոմսակը հոկտ. 31 ին վճարելի	2,250		2,250	
	——— 30 Սեպտ. ———				
13	ՁԱՆԱԶԱՆՔ՝ ՍՆՏՈՒԿԻՆ ·				
10	Ամսաթոշակք.				
	Պաշտօնէից վճարուած	800			
21	Տան ծախք.				
	Անձնական ծախքով ի միասին	1,000			
17	Ընդհ. ծախք.				
	Մանր ծախք	34		1,834	
	Գումար			244,353	50

ՕՐԻՆԱԿՔ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՇՈՒՈՅ

9 ՊԱՐՏԻ **ԴՐԱՄ**

1893							
Սեպտ.	30	ԵԼԻՑ ԿՇՌՈՑՆ (1) . .				101,481	60
						104,481	60

10 ՊԱՐՏԻ **ՍՄՍԱ**

1893							
Սեպտ.	30	*Սնտուկին*	6	13	800		
						800	
						800	

11 ՊԱՐՏԻՆ **ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ**

1893							
Սեպտ.	2	*Հայթայթիչներուն*	2	18	9,705		
—	16	*Հայթայթիչներուն*	5	18	28,000		
—	18	*Հայթայթիչներուն*	5	18	3,250		
						40,955	
—	30	*Վնաս եւ Շահուն*				6,147	50
						47,102	50
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՅՆ . . .				8,887	50

(1) *Վաճառականը վեց ամիսը կամ տարին անգամ մը բոլոր հաշիւները կը փակէ, ընդհանուր արդիւնքը կամ վիճակը հասկնալու համար։ Այս գործողութիւնը կ'ըսուի Ընդհանուր կշիռ։ Հաշիւները փակելու ատեն, կը պատահի որ անոնցմէ մաս մը պարտական ըլլայ, եւ ուրիշ մաս մը պահանջող։ Այն ատեն հաշիւները կը հաւասարակշռէ, պարտքը հաւասարեցնելով պահանջքին, կամ թէ ըսենք, փոքր կողմին վրայ պէտք եղած գումարն աւելցնելով՝ մեծ կողմին հաւասարեցնելու համար։ Այս աւելցուած գումարը՝ Տարբերութիւնը կամ կշիռն* (solde) *է։ Հաշիւը փակելու համար*

ԱԳԼՈՒԽ **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	1	Սնտուկէն . . .	1	13		100,000	
—	30	Վնաս եւ շահէն . .		23		1,481	60
						101,481	60
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇԻՌԷՆ (1)				101,481	60

ԹՈՇԱԿՔ **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	30	Վնաս եւ Շահէն . .		23		800	
						800	

ԱՊՐԱՆՔ **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	7	Ցաճախորդէ . . .	3	14	3,340		
—	15	— . . .	3	14	2,250		
—	17	Սնտուկէն	5	13	26,250		
—	27	— . . .	6	13	6,375		
						38,215	
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ				8,887	50
		Կահագրուած ապրնք				47,102	50

գործածուած այս տարբերութիւնը կամ կշիռը կը կոչուի Ելից Կշիռ։ Նոյն հաշիւը վերստին բանալու համար կը գործածուի դարձեալ նոյն տարբերութիւնը, որ այն ատեն կը կոչուի Մտից Կշիռ։ Ուրեմն ելից կշիռով հաշիւ մը կը գոցուի, իսկ Մտից կշիռով այն գոցուած հաշիւը վերստին կը բացուի։ Իսկ պարզապէս վնաս կամ շահ ցուցնող հաշիւները փակելու համար, փոխանակ Ելից կշիռ կամ Մտից կշիռ հաշիւներուն, կը գործածուի Վնաս եւ Շահ հաշիւը։ Այս կարգի հաշիւներն են՝ ընդհ. ծախքը, վաճառատան վարձքը, ամսաթոշակ, տան ծախք, ղումայաշահ։

12 ՊԱՐՏԻ **ՍԵՂԱՆ**

1893								
Սեպտ.	4	Սնտուկին . . .	2	13	40,000			
							40,000	
							40,000	
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					31,677	40

13 ՊԱՐՏԻ **ՍՆ**

1893								
Սեպտ.	1	Դրամագլխոյն . . .	1	9	100,000			
—	17	Ընդհ. ապրանքին . .	5	11	26,250			
—	27	Ընդհ. ապրանքին . .	6	11	6,375			
—	30	Ծախսորդաց	6	14	823	20	133,448	20
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					84,459	20

14 ՊԱՐՏԻ **ՑԱԺԱ**

1893								
Սեպտ.	7	Ընդհ. ապրանաց . . .	3	11	3,340			
—	15	Ընդհ. ապրանաց . . .	3	11	2,250		5,590	
							5,590	
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					1,675	50

15 ՊԱՐՏԻ **ՎՃԱՐԵԼԻ**

1893								
Սեպտ.	30	ԵԼԻՑ ԿՇՌՈՑՆ . . .					2,793	
							2,793	

ԱԻՈՐՔ ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպտ.	18	Հայթայթիչներէն . .	5	18	8,322	60		
							8,322	60
							8,322	60
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					31,677	40
							40,000	

ՏՈԻԿ ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպտ.	4	Զանազաններէ . . .	2		47,030			
—	17	Ընդհանուր ծախքէն	5	17	125			
—	30	Զանազաններէ . . .	6		1,834			
							48,989	
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					84,459	20
							133,448	20

ԽՈՐԴՔ ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպտ.	15	Գանձելի տոմսակներէն	6	16	824	50		
—	30	Անտուկէն	6	13	823	20		
—	30	Լումայաշահէն . . .	6	22	16	80		
—	30	Գանձելի տոմսակներէն	6	16	2,250		3,914	50
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					1,675	50
							5,590	

ՏՈՄՍԱԿՔ ՊԱՀԱՆՋԷ

1893							
Սեպտ.	15	Հայթայթիչներէն	4	18	2,793		
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌԷՆ					2,793
							2,793

16 ՊԱՐՏԻ ԳԱՆՁԵԼԻ

1893								
Սեպտ՝	15	Ցամախորդաց . . .	4	14	824	50		
—	30	—	6	14	2,250	—		
							3,074	50
							3,074	50
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					2,250	

17 ՊԱՐՏԻ ԸՆԴՀԱՆ

1893								
Սեպտ.	4	Սնտուկին	2	13	1,230			
—	17	—	5	13	125			
—	30	—	6	13	34			
							1,389	
							1,389	

18 ՊԱՐՏԻ ՀԱՑԹԱՑ

1893								
Սեպտ.	15	Զանազանաց	4		2,850			
—	18	—	5		8,580			
—	26	—	6		850			
							12,280	
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					28,675	
							40,955	

19 ՊԱՐՏԻ ՎԱՃԱՌԱ

1893								
Սեպտ.	4	Սնտուկին . . .	2	13	1,800			
							1,800	
							1,800	

ՏՈՄՍԱԿՔ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպտ.	27	Հայթայթիչներին . .	6	18	824	50	824	50
							824	50
—	30	ԽԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					2,250	
							3,074	50

ՈՒՐ ԾԱԽՔ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893						
Սեպտ.	30	Վնաս եւ Շահին		23		1,389
						1,389

ԹԻՋՔ — ՊԱՀԱՆՋԵՆ

1893						
Սեպտ.	2	Ընդհ. ապրանքէն . .	2	11	9,705	
—	16	— —	5	11	28,000	
—	18	— —	5	11	3,250	
						40,955
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇԻՌԷՆ				28,675

ՏԱՆ ՎԱՐՁՔ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893						
Սեպտ.	30	Վնաս եւ Շահէն . . .		23		1,800
						1,800

20 ՊԱՐՏԻ — ԿԱՐ

1893								
Սեպ.	4	Սնտուկին	2	13	4,000			
							4,000	
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					4,000	

21 ՊԱՐՏԻ — ՏԱՆ

1893								
Սեպ.	30	Սնտուկին	6	13	1,000			
							1,000	
							1,000	

22 ՊԱՐՏԻ — ԼՈՒՄԱ

1893								
Սեպ.	30	Յաճախորդաց	6	14	16	80		
—	»	Վնաս եւ Շահուն . .		23	323	10		
							339	90
							339	90

23 ՊԱՐՏԻ — ՎՆԱՍ ԵՒ

1893								
Սեպ.	30	Ամսաթոշակաց . . .		10	800			
—	30	Ընդհանուր ծախուց		17	1,389			
—	30	Վաճառատ. վարձուց		19	1,800			
—	30	Տան ծախուց . . .		21	1,000			
—	30	Դրամագլխին. միամսեայ զուտ շահս . .					4,989	
							1,481	60
							6,470	60

Ծանօթ. — Յ. Նշանեանի, Մ. Անանեանի, Ե. Օհանեանի, Թ. Սուրէնեանի, Ն. Ոսկանեանի, Գ. Քրիսեանի, Յ. Միքայէլեանի, Յ. Խաչիկեանի մասնաւոր հաշիւները տե երես 36—39։

ՍԻՔ **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893 Սեպ.	30	ԽԼԻՑ ԿՇԻՌԻԷՆ					4,000	
							4,000	

ԾԱԽՔ **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893 Սեպ.	30	Վնաս եւ Շահէն . .		23			1,000	
							1,000	

ՑԱՇԱՀ **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893 Սեպ.	15	Հայթայթիչներէն . .	4	18	57			
—	18	—	5	18	257	40		
	27	—	6	18	25	50	339	90
							339	90

ՇԱՀ(1) **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893 Սեպ.	30	Ընդհ. ապրանքէն. .		11			6,147	50
—	»	Լումայաշահէն . . .		22			323	10
							6,470	60

(1) Ընդհանրապէս կը գործածուի Շահ եւ Վնաս անունը. բայց ուսմնական այս հաշուոյն մէջ Պարտքին կողմը միշտ Վնաս կը ցուցնէ, եւ Առնելիքին կողմն ալ Շահ կը ցուցնէ, աւելի բնական ըլլալու համար՝ յարմար դատեցինք Վնաս եւ Շահ անուանել զայն։

ՑԱՆԿ ՄԱՅՐ ՀԱՇՈՒՈՑ

87. Մայր-Հաշուոյ մէջ հաշիւ մը գտնելու համար, հարկ պիտի ըլլար բոլոր թղթերը թղթատել։ Այս դժուարութենէն ազատելու համար, Մայր-Հաշուոյն սկիզբը կամ զատ տետրակի մը մէջ Ցանկ (répertoire) մը կը շինուի, որուն մէջ այբուբենական կարգաւ կ'արձանագրուին բոլոր հաշիւները, մասնաւոր սիւնակի մը մէջ նշանակելով այն էջը ուր արձանագրուած է այդ հաշիւը։

ՕՐԻՆԱԿ ՑԱՆԿԻ

Ա.	Երես	Ն.	Երես
Ամսաթօշակք	10	Նշանեան Յ.	1
Անանեան Մ.	2	Ո.	
Գ.		Ոսկանեան Ն.	5
Գանձելի տոմսակք . .	16	Ս.	
Դ.		Սապօնճեան Գ.	8
Դրամագլուխ	9	Սեղանաւորք	12
Ը.		Սնտուկ	13
Ընդհ. ապրանք . . .	11	Սուրէնեան Թ.	4
Ընդհ. ծախք	17	Վ.	
Լ.		Վաճառատան վարձք . .	19
Լումայաշահ	22	Վճարելի տոմսակք . .	15
Կ.		Վնաս եւ Շահ	23
Կարասիք	20	Տ.	
Հ.		Տան ծախք	21
Հայթայթիչք	18	Ք.	
Մ.	7	Քրիսեան Պ.	6
Միքայէլեան Յ.		Օ.	
Յ.	14	Օհանեան Ե.	3
Յաճախորդք			

ՍՆՏՈՒԿԻ ՏԵՏՐԱԿ

88. Կրկնատումարի մէջ, Սնտուկի տետրակը մեր արդէն ցոյց տուած ձեւէն (Թիւ 60) տարբեր ձեւ չունի։ Սակայն յաճախ կը գործածուի նաեւ ուրիշ ձեւ մը, որուն օրինակը պիտի երեւի ի ստորեւ։

Մուտքերը կը գրուին ձախ կողմը. Ծախքերը՝ աջ կողմը։ Մուտքերու գումարին՝ ծախքերու գումարին վրայ ունեցած աւելորդութիւնը կը ցուցնէ սնտուկին մէջ գտնուած պատրաստ դրամը։

ԳՆՄԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՄԱՆ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐ

89. Շատ վաճառականներ առանձին տետրակներ կը բռնեն գնմանց եւ վաճառմանց համար։ Գնումները եւ վաճառումները այս տետրակաց մէջ կ'արձանագրուին այնպէս, ինչպէս Պարզատումարի Օրհաշուոյն մէջ։

Գնման տետրակին մէջ կ'օրինակուին գնուած ապրանաց հաշուեցուցակները, որչափ ալ ընդարձակ եւ բազմանիւթ ըլլան. իսկ Վաճառման տետրակին մէջ կ'օրինակուին ծախուած ապրանաց հաշուեցուցակներն։ Վաճառման տետրակը կ'օգնէ առաջքն առնելու՝ ծախուած ապրանաց քանակութեան, եւայլն, մասին ըլլալիք վէճերուն։

Գնման տետրակին մէջ իւրաքանչիւր անձի անունը կ'ըսկսի Պահանջքով, իսկ վաճառման տետրակին մէջ Պարտքով։

90. Գնման տետրակին մէջ իւրաքանչիւր ամսոյ գումարը պէտք է հաւասար ըլլայ՝ Մայր-Հաշուոյն մէջ բացուած Ընդհանուր ապրանքի հաշուոյն նոյն ամսոյ Պարտքի գումարին։

Վաճառման տետրակին ալ իւրաքանչիւր ամսոյ գումարը (ապառիկներուն եւ կանխիկներուն միանգամայն) պէտք է հաւասար ըլլայ՝ Ընդհ. ապրանքի հաշուոյն նոյն ամսոյ Պահանջքի գումարին։

Ի ստորեւ կ'երեւին Գնման եւ Վաճառման տետրակներու օրինակներ։

9 ՊԱՐՏԻ — ԴՐԱՄ

1893							
Սեպտ.	30	ԵԼԻՑ ԿՇՌՈՅՆ (1) . .				101,481	60
						104,481	60

10 ՊԱՐՏԻ — ՍՄՍԱ

1893							
Սեպտ.	30	Սնտուկին	6	13	800		
						800	
						800	

11 ՊԱՐՏԻՆ — ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ

1893							
Սեպտ.	2	Հայթայթիչներուն	2	18	9,705		
—	16	Հայթայթիչներուն	5	18	28,000		
—	18	Հայթայթիչներուն	5	18	3,250		
						40,955	
—	30	Վնաս եւ Շահուն				6,147	50
						47,102	50
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՅՆ . . .				8,887	50

(1) Վաճառականը վեց ամիսը կամ տարին անգամ մը բոլոր հաշիւները կը փակէ, ընդհանուր արդիւնքը կամ վիճակը հասկնալու համար։ Այս գործողութիւնը կ'ըսուի Ընդհանուր կշիռ։ Հաշիւները փակելու ատեն, կը պատահի որ անոնցմէ մաս մը պարտական ըլլայ, եւ ուրիշ մաս մը պահանջող։ Այն ատեն հաշիւները կը հաւասարակշռէ, պարտքը հաւասարեցնելով պահանջքին, կամ թէ ըսենք, փոքր կողմին վրայ պէտք եղած գումարն աւելցնելով՝ մեծ կողմին հաւասարեցնելու համար։ Այս աւելցուած գումարը՝ տարբերութիւնը կամ կշիռն (solde) է։ Հաշիւը փակելու համար

ԱԳԼՈՒԽ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	1	Սնտուկէն . . .	1	13		100,000	
—	30	Վնաս եւ շահէն . .		23		1,481	60
						101,481	60
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇԻՌԷՆ (1)				101,481	60

ԹՈՇԱԿՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	30	Վնաս եւ Շահէն . .		23		800	
						800	

ԱՊՐԱՆՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	7	Ցանախորդէ . . .	3	14	3,340		
—	15	— . . .	3	14	2,250		
—	17	Սնտուկէն	5	13	26,250		
—	27	— . . .	6	13	6,375		
						38,215	
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ				8,887	50
		Կանխագրուած ապրնք				47,102	50

գործածուած այս տարբերութիւնը կամ կշիռը կը կոչուի Ելից կշիռ։ Նոյն հաշիւը վերստին բանալու համար կը գործածուի դարձեալ նոյն տարբերութիւնը, որ այն ատեն կը կոչուի Մտից կշիռ։ Ուրեմն ելից կշիռով հաշիւ մը կը գոցուի, իսկ Մտից կշիռով այն գոցուած հաշիւը վերստին կը բացուի։ Իսկ պարզապէս վնաս կամ շահ ցուցնող հաշիւները փակելու համար, փոխանակ Ելից կշիռ կամ Մտից կշիռ հաշիւներուն, կը գործածուի Վնաս եւ Շահ հաշիւը։ Այս կարգի հաշիւներն են՝ ընդհ. ծախքը, վաճառատան վարձքը, ամսաթոշակք, տան ծախք, լուսաւորման։

12 ՊԱՐՏԻ ՍԵՂԱՆ

1893								
Սեպտ.	4	Սնտուկին . . .	2	13	40,000			
							40,000	
							40,000	
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					31,677	40

13 ՊԱՐՏԻ ՍՆ

1893								
Սեպտ.	1	Դրամագլխոյն . . .	1	9	100,000			
—	17	Ընդհ. ապրանքին . .	5	11	26,250			
—	27	Ընդհ. ապրանքին . .	6	11	6,375			
—	30	Յաճախորդաց	6	14	823	20	133,448	20
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					84,459	20

14 ՊԱՐՏԻ ՑԱՃԱ

1893								
Սեպտ.	7	Ընդհ. ապրանաց . . .	3	11	3,340			
—	15	Ընդհ. ապրանաց . . .	3	11	2,250		5,590	
							5,590	
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					1,675	50

15 ՊԱՐՏԻ ՎՃԱՐԵԼԻ

1893								
Սեպտ.	30	ԵԼԻՑ ԿՇՌՈՑՆ . . .					2,793	
							2,793	

ԱԻՈՐՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893								
Սեպտ.	18	*Հայթայթիչներէն* . .	5	18	8,322	60		
							8,322	60
							8,322	60
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					31,677	40
							40,000	

ՏՈԻԿ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893								
Սեպտ.	4	*Զանազաններէ* . . .	2		47,030			
—	17	*Ընդհանուր ծախքէն*	5	17	125			
—	30	*Զանազաններէ* . . .	6		1,834			
							48,989	
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					84,459	20
							133,448	20

ԽՈՐԴՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893								
Սեպտ.	15	*Գանձելի տոմսակներէն*	6	16	824	50		
—	30	*Սնտուկէն*	6	13	823	20		
—	30	*Լումայաշահէն* . . .	6	22	16	80		
—	30	*Գանձելի տոմսակներէն*	6	16	2,250		3,914	50
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					1,675	50
							5,590	

ՏՈՄՍԱԿՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893							
Սեպտ.	15	*Հայթայթիչներէն*	4	18	2,793		
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌԷՆ				2,793	
						2,793	

16 ՊԱՐՏԻ ԳԱՆՁԵԼԻ

1893								
Սեպտ.	15	Յաճախորդաց	4	14	824	50		
—	30	—	6	14	2,250	—		
							3,074	50
							3,074	50
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					2,250	

17 ՊԱՐՏԻ ԸՆԴՀԱՆ

1893							
Սեպտ.	4	Սնտուկին	2	13	1,230		
—	17	—	5	13	125		
—	30	—	6	13	34		
						1,389	
						1,389	

18 ՊԱՐՏԻ ՀԱՑԹԱՑ

1893							
Սեպտ.	15	Զանազանաց	4		2,850		
—	18	—	5		8,580		
—	26	—	6		850		
						12,280	
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇՌՈՑՆ				28,675	
						40,955	

19 ՊԱՐՏԻ ՎԱՃԱՌԱ

1893							
Սեպտ.	4	Սնտուկին . . .	2	13	1,800		
						1,800	
						1,800	

ՏՈՄՍԱԿՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893								
Սեպտ.	27	Հայթայթիչներէն . .	6	18	824	50	824	50
							824	50
—	30	ԵԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					2,250	
							3,074	50

ՈՒՐ ԾԱԽՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893						
Սեպտ.	30	Վնաս եւ Շահէն		23		1,389
						1,389

ԹԻԶՔ — **ՊԱՀԱՆՋԵՆ**

1893						
Սեպտ.	2	Ընդհ. ապրանքէն ..	2	11	9,705	
—	16	— —	5	11	28,000	
—	18	— —	5	11	3,250	
						40,955
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇԻՌԷՆ				28,675

ՏԱՆ ՎԱՐՁՔ — **ՊԱՀԱՆՋԷ**

1893						
Սեպտ.	30	Վնաս եւ Շահէն. . .		23		1,800
						1,800

20 ՊԱՐՏԻ ԿԱՐԱ

1893								
Սեպ.	4	Սնտուկին	2	13	4,000			
							4,000	
Հոկտ.	1	ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ					4,000	

21 ՊԱՐՏԻ ՏԱՆ

1893								
Սեպ.	30	Սնտուկին	6	13	1,000			
							1,000	
							1,000	

22 ՊԱՐՏԻ ԼՈՒՄԱ

1893								
Սեպ.	30	Ցաճախորդաց	6	14	16	80		
—	»	Վնաս եւ Շահուն . .		23	323	10		
							339	90
							339	90

23 ՊԱՐՏԻ ՎՆԱՍ ԵՒ

1893								
Սեպ.	30	Ամսաթոշակաց . . .		10	800			
—	30	Ընդհանուր ծախուց		17	1,389			
—	30	Վաճառատ. վարձուց		19	1,800			
—	30	Տան ծախուց . . .		21	1,000			
—	30	Դրամագլխին . միամսեայ զուտ շահս . .					4,989	
							1,481	60
							6,470	60

Ծանօթ. — Յ. Նշանեանի, Մ. Անանեանի, Ե. Օհանեանի, Թ. Սուրէնեանի, Ն. Ոսկանեանի, Պ. Քրիսեանի, Յ. Միքայէլեանի, Յ. Խաչիկեանի մասնաւոր հաշիւները տես երես 36—39։

ՍԻՔ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպ.	30	ԽԼԻՑ ԿՇԻՌԷՆ					4,000	
							4,000	

ԾԱԽՔ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպ.	30	Վնաս եւ Շահէն . .		23			1,000	
							1,000	

ՑԱՇԱՀ — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպ.	15	Հայթայթիչներէն . .	4	18	57			
—	18	—	5	18	257	40		
	27	—	6	18	25	50	339	90
							339	90

ՇԱՀ(1) — ՊԱՀԱՆՋԷ

1893								
Սեպ.	30	Ընդհ. ապրանքէն . .		11			6,147	50
—	»	Լումայաշահէն . . .		22			323	10
							6,470	60

1) Ընդհանրապէս կը գործածուի Շահ եւ Վնաս անունը. բայց որովհետեւ այս հաշուոյն մէջ Պարտքին կողմը միշտ Վնաս կը ցուցնէ, եւ Պահանջքին կողմն ալ Շահ կը ցուցնէ, աւելի բանաւոր ըլլալու համար՝ յարմար դատեցինք Վնաս եւ Շահ անուանել զայն։

ՑԱՆԿ ՄԱՅՐ ՀԱՇՈՒՈՑ

87. Մայր-Հաշուոյ մէջ հաշիւ մը գտնելու համար, հարկ պիտի ըլլար բոլոր թղթերը թղթատել։ Այս դժուարութենէն ազատելու համար, Մայր-Հաշուոյն սկիզբը կամ զատ տետրակի մը մէջ Ցանկ (répertoire) մը կը շինուի, որուն մէջ այբուբենական կարգաւ կ'արձանագրուին բոլոր հաշիւները, մասնաւոր սիւնակի մը մէջ նշանակելով այն էջը ուր արձանագրուած է այդ հաշիւը։

ՕՐԻՆԱԿ ՑԱՆԿԻ

Ա.	Երես	Ն.	Երես
Ամսաթոշակք	10	Նշանեան Յ.	1
Անանեան Մ. . . .	2	Ո.	
Գ.		Ոսկանեան Ն.	5
Գանձելի տոմսակք . .	16	Ս.	
Դ.		Սարոնճեան Գ. . . .	8
Դրամագլուխ	9	Սեղանաւորք	12
Ը.		Սնտուկ	13
Ընդհ. ապրանք . . .	11	Սուրէնեան Թ. . . .	4
Ընդհ. ծախք . . .	17	Վ.	
Լ.		Վաճառատան վարձք . .	19
Լումայաշահ	22	Վճարելի տոմսակք . .	15
Կ.		Վնաս եւ Շահ	23
Կարասիք	20	Տ.	
Հ.		Տան ծախք	21
Հայթայթիչք	18	Ք.	
Մ.	7	Քրիսեան Պ.	6
Միքայէլեան Յ.		Օ.	
Յ.	14	Օհանեան Ե.	3
Յաճախորդք			

ՍՆՏՈՒԿԻ ՏԵՏՐԱԿ

88. Կրկնատառմարի մէջ, Սնտուկի տետրակը մեր արդէն ցոյց տուած ձեւէն (Թիւ 60) տարբեր ձեւ չունի։ Սակայն յաճախ կը գործածուի նաեւ ուրիշ ձեւ մը, որուն օրինակը պիտի երեւի ի ստորեւ։

Մուտքերը կը գրուին ձախ կողմը. Ծախքերը՝ աջ կողմը։ Մուտքերու գումարին՝ ծախքերու գումարին վրայ ունեցած առաւելութիւնը կը ցուցնէ սնտուկին մէջ գտնուած պատրաստ դրամը։

ԳՆՄԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՄԱՆ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐ

89. Շատ վաճառականներ առանձին տետրակներ կը պահեն գնմանց եւ վաճառմանց համար։ Գնումները եւ վաճառումները այս տետրակաց մէջ կ'արձանագրուին այնպէս, ինչպէս Պարզատառմարի Օրհաշուոյն մէջ։

Գնման տետրակին մէջ կ'օրինակուին գնուած ապրանաց հաշուեցուցակները, որչափ ալ ընդարձակ եւ բազմանիւթ ըլլան. իսկ Վաճառման տետրակին մէջ կ'օրինակուին ծախուած ապրանաց հաշուեցուցակներն։ Վաճառման տետրակը կ'օգնէ առաջքն առնելու՝ ծախուած ապրանաց քանակութեան, եւայլն, մասին ըլլալիք վէճերուն։

Գնման տետրակին մէջ իւրաքանչիւր անձի անունը կ'ըսկսի Պահանջքով, իսկ վաճառման տետրակին մէջ Պարտքով։

90. Գնման տետրակին մէջ իւրաքանչիւր ամսոյ գումարը պէտք է հաւասար ըլլայ՝ Մայր-Հաշուոյն մէջ բացուած Ընդհանուր ապրանքի հաշուոյն նոյն ամսոյ Պարտքի գումարին։

Վաճառման տետրակին ալ իւրաքանչիւր ամսոյ գումարը (ապառիկներուն եւ կանխիկներուն միանգամայն) պէտք է հաւասար ըլլայ՝ Ընդհ. ապրանքի հաշուոյն նոյն ամսոյ Պահանջքի գումարին։

Ի ստորեւ կ'երեւին Գնման եւ Վաճառման տետրակներու օրինակներ։

ՓՈՐՁԱԿՇԻՌ

91. Կրկնատումարի դրութեան շնորհիւ, ինչպէս արդէն ըսինք, վաճառականը կարող կ'ըլլայ հանապազ ճշդելու իր տետրակները։ Փորձակշիռները սովորաբար կը պատրաստուին ամիսը կամ երեք ամիսը մէկ անգամ։

92. Փորձակշիռը ցոյց կուտայ թէ արդեօք բոլոր նիւթերը ընդհանուր հաշուոց մէջ փոխադրուա՞ծ են եւ թէ փոխադրուած գումարները ճի՞շդ են։

Ահա՛ թէ ի՛նչպէս կը պատրաստուի Փորձակշիռը։ 4 սիւնակներու բաժնուած թերթ մը թուղթի վրայ կը գրեն՝

Ա. սիւնակին մէջ, իւրաքանչիւր Ընդհանուր հաշուոյ մէկ ամսուան պարտքին գումարը։

Բ.ին մէջ, նոյն հաշուոց պահանջքին գումարը։

Գ.ին մէջ, այս հաշիւներէն իւրաքանչիւրին՝ պարտուց առաւելութիւնը պահանջքին վրայ. (Պարտական տարբերութիւն)։

Դ.ին ~~մէջ,~~ այս հաշիւներէն իւրաքանչիւրին՝ պահանջքին առաւելութիւնը պարտքին վրայ, (Պահանջող տարբերութիւն)։

Որպէս զի կշիռը ճիշդ ըլլայ, պէտք է որ Ա. սիւնակին (Պարտք) գումարը հաւասար ըլլայ Բ. սիւնակին (Պահանջք) գումարին։ Նոյնպէս Գ. սիւնակի (Պարտական տարբերութիւն) գումարը պէտք է հաւասար ըլլայ Դ. սիւնակի (Պահանջող տարբերութիւն) գումարին։(1)

---

(1) Կրկնատումարի մէջ, իւրաքանչիւր նիւթ միեւնոյն ժամանակ կ'արձանագրուի հաշուոյ մը պարտքին կողմը, ուրիշ հաշուոյ մ'ալ պահանջքին կողմը (թիւ 71)։ Ասկէ ծագումն առած է արդէն Կրկնատումար անունը։ Արդարեւ, երբ՝ օրինակի համար՝ վաճառականը դրամ կ'ընդունի՝, ընդունողը իր սնտուկն է. ուրեմն Սնտուկին հաշիւը պարտական պիտի ըլլայ, եւ որովհետեւ դրամը տուողն ալ հաշիւ մը պիտի ունենայ, այս վերջին հաշիւն ալ պահանջող պիտի ըլլայ. հետեւաբար առաջին հաշուոյն մէջ նշանակուած պարտքը հաւասար պիտի ըլլայ երկրորդ հաշուոյն մէջ նշանակուած պահանջքին։ Դարձեալ, երբ օրինակի համար՝ վաճառականը կանխիկ դրամով ապրանք կը գնէ, ընդունողն է Ընդհ. ապրանք հաշիւը, հետեւաբար պարտական պիտի ըլ-

ՕՐԻՆԱԿ ՓՈՐՁԱԿՇՌԻ

Փորձակշիռ 1893 սեպտեմբեր ամսոյ

Ե.	Հաշիւ	Պարտք		Պահանջք		Պրտ. մնր.		Պհնջ. մնր.	
9	Դրամագլուխ			100,000				100,000	
11	Ընդհ. ապրանք	40,955		38,215		2,740			
10	Ամսաթուղթք	800				800			
12	Սեղանաւորք	40,000		8,322	60	31,677	40		
13	Սնտուկ . . .	133,448	20	48,989		84,459	20		
14	Յաճախորդք .	5,590		3,914	50	1,675	50		
15	Վ. Հրեյլի. առմ. առնք . . .			2,793				2,793	
16	Դա ձեյլի առմ.	3,074	50	824	50	2,250			
18	Հայթայթիչք	12,280		40,955				28,675	
17	Ընդհ. ծախք	1,389				1,389			
20	Կարասիք . .	4,000				4,000			
19	Վ. ճամ. վարձք	1,800				1,800			
21	Տան ծախք . .	1,000				1,000			
22	Լումայաշահ	16	80	339	90			323	10
		244,353	50	244,353	50	131,791	10	131,791	10

լայ. տուողն է Սնտուկը, հետեւաբար պահանջող պիտի ըլլայ. հոս ալ Ընդհ. ապրանքին պարտական եղած գումարը բնականաբար հաւասար պիտի ըլլայ Սնտուկին պահանջող եղած գումարին։ Կը հասկցուի ուրեմն թէ ինչո՛ւ համար է որ, Փորձակշռոյն մէջ, բոլոր պարտքերուն գումարներուն բովանդակութիւնը հաւասար պիտի ըլլայ բոլոր պահանջներուն գումարներուն բովանդակութեան, նոյնպէս ալ Օրհաշուոյն մէջ արձանագրուած նոյն ամսոյ գործառնութեանց ընդհանուր գումարին։

Ուրեմն, Փորձակշռոյն շնորհիւ, Մայր-Հաշուոյն ճշդութիւնը կ'ստուգուի Օրհաշուով, եւ Օրհաշուոյն ճշդութիւնը՝ Մայր-Հաշուով։

Եթէ վերոյիշեալ հաւասարութիւնը չը գտնուի, եթէ դոյզն տարբերութիւն մը խկ երեւան գայ, այդ կը նշանակէ թէ կամ սխալ փոխադրութիւն մ'ըրած ենք Օրհաշուէն ի Մայր-հաշիւ կա՛մ բան մը մոռցած ենք փոխադրել։ Այն ատեն աշխատելու է սխալը գտնել։ Գտնուած սխալն ուղղելու կերպին վրայ իր կարգին պիտի խօսինք։

Բացատրի, թէ՛ Ա. սիւնակին (Պարտք) եւ թէ՛ Բ. սիւնակին (Պահանջք) գումարները հաւասար են Օրհաշուոյն նոյն ամսոյ գումարին։ Այսպէս, կը գտնենք որ պարտքն է 216,628 ու կէս ղրուշ, որ հաւասար է պահանջքին, եւ նոյնպէս հաւասար է Օրհաշուոյ գումարին։ Ուրեմն ապահով ենք որ ո՛չ նիւթ մը մոռցած ենք արձանագրելու եւ ո՛չ ալ միեւնոյն նիւթը կրկին արձանագրած ենք։

Փորձակշռոյն սկիզբը, նեղ սիւնակին մէջ գրուած թըւանշանները ցոյց կուտան Մայր-Հաշուոյն այն երեսներուն թիւերը, ուր արձանագրուած են այդ հաշիւները։

ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ ԳՈՑԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՇԻՌ

93. Ընդհանուր Կշիռի պատրաստութեան նպատակն է Կրկնատումարի տետրակաց արդիւնքն իմանալ, այսինքն գիտնալ գոյացած զուտ շահը կամ վնասը, ինչպէս նաեւ վաճառականին ներկայ վիճակը, պատրաստ ունեցած գոյքերուն (ապրանք, դրամ եւ կարասիք) ընդհանուր ցուցակը, իր պահանջից քանակութիւնը եւ պարտուց քանակութիւնը։ Այս գործողութիւն տեղի կ'ունենայ երեք կամ վեց ամիսը մի անգամ, նոյնպէս սնանկութիւն կամ մահ պատահած ատեն, կամ ընկերութիւն մը լուծուած ատեն, կամ գործին մէջ ընկեր մը եւս առնուած ատեն. երբեմն ալ՝ երբ տետրակները լեցուած են եւ նոր տետրակներ պէտք է սկսիլ։ Բայց այս վերջին պարագային մէջ Ընդհանուր Կշիռի պատրաստութիւնն անհրաժեշտ չէ, վասն զի կարելի է բաւականանալ՝ իւրաքանչիւր հաշուոյ համար պարզ փոխադրութեամբ մը հին տետրակէն ի նոր տետրակ։

Այս գործողութիւն, տոմարակալութեան գործողութեանց մէջ ամէնէն կարեւորը, Ընդհանուր Կշիռ ըսուած է

անոր համար որ, զայն կատարելու համար՝ պէտք է կշռել, կամ թէ ըսենք՝ փակել, բոլոր հաշիւները։ (1)

94. Ընդհանուր Կշիռը պատրաստելէ առաջ, մէկ քանի նախապատրաստական գործողութիւններ կան ընելիք։

1º Նախ պատրաստած ըլլալու է Փորձակշիռը (թիւ 91, 92), Օրհաշուէն ի Մայր-Հաշիւ անցած գործողութեանց ճշդութեանը ապահով ըլլալու համար։

2º Պատրաստելու է վաճառատան կամ մթերանոցին մէջ մնացած պատրաստ ապրանաց ցուցակը, օրուան գինով արժեցընելով զայնս, այսինքն այնպիսի գինով մը որով անմիջապէս ծախել կարելի ըլլայ։ Պէտք է շինել նաեւ թղթապանակը գտնուած գանձելի թղթոց ցուցակը, զանազաններէ եղած պահանջից ցուցակը, շրջաբերութեան մէջ եղած վճարելի թղթոց ցուցակը, եւ զանազաններու եղած պարտուց ցուցակը։ Նոյնպէս պէտք է օրուան գինով արժեցնել վաճառատան կարասիքը եւ վաճառականին շարժուն եւ անշարժ ստացուածքը, եթէ ունի։

3º Պէտք է փակել բոլոր հաշիւները, այնպէս ինչպէս 58րդ երեսի ծանօթութեան մէջ բացատրած եմք։

95. Միայն թէ, Ընդհանուր Մատեանին հաշիւը փակելու համար, պէտք է վաճառատունը կամ մթերանոցը մնացած ապրանքներուն արժէքը պահանջքին կողմը գրել, եւ յետոյ Պարտքին ու Պահանջքին սիւնակները գումարելով, տարբերութիւնն անցունել Վնաս եւ Շահով։ Այսպէս, մեր վաճառատան մէջ մնացած ապրանքները ցուցակագրելով (երես 82), գտած ենք 8,887 ½ ղրուշի պատրաստ ապրանք։ Այս գումարը գրեցինք Ընդհանուր Մատեանի հաշուոյն (երես 58) Պահանջքին կողմը, Պարտքին եւ Պահանջքին սիւնակները գումարեցինք. երկու գումարներուն տարբերութիւնը, որ

---

(1) Գիտենք արդէն թէ հաշիւ մը կշռել կամ փակել՝ պարտքը եւ պահանջքը հաւասարեցնել է. կամ թէ ըսենք, աւելցնել է՝ կա՛մ պարտքին կա՛մ պահանջքին կողմը, որ կողմին որ գումարը աւելի փոքր է, այն տարբերութիւնը որ այս փոքր կողմը պիտի հաւասարեցնէ մեծ կողմին։

է 6147,50 ղրշ, կը ցուցնէ գոյացած շահը. ուրեմն հաշիւը փակեցինք Վնաս եւ Շահով. Այս 6147,50 ղրշ շահը պիտի փոխադրուի Վնաս եւ Շահ հաշուոյն Պահանջքին կողմը։ Իսկ Ընդհանուր ապրանքին հաշիւը վերստին պիտի բացուի պատրաստ ապրանքին վերյիշեալ 8887,50 ղրշ արժէքովը, ինչպէս կ՚երեւի նոյն հաշուոյն մէջ։

96. Գալով Վնաս եւ Շահ հաշուոյն, որովհետեւ այս հաշուոյն պարտքը կը բաղկանայ բոլոր ծախքերէն կամ մասնակի վնասներէն, եւ պահանջքն ալ՝ բոլոր շահերէն, հետեւաբար պարտքին՝ պահանջքին վրայ ունեցած աւելորդութիւնը վնաս կը ցուցնէ, իսկ պահանջքին՝ պարտքին վրայ ունեցած աւելորդութիւնը կը ցուցնէ ընդհանուր գործառնութեանց մէջ գոյացած շահը։ Արդ, այս շահը կամ կորուստը մեր դրամագլխոյն վրայ կը ներգործէ՝ զայն աւելցնելով կամ պակսեցնելով. ուրեմն Վնաս եւ Շահ հաշիւը պիտի փակենք Դրամագլուխ հաշուոյն միջոցաւ, եւ գոյացած վնասը եւ շահն ալ պիտի փոխադրենք Դրամագլուխ հաշուոյն մէջ։

97. Ասկէ կը հետեւի թէ, Ընդհանուր ապրանք, Վնաս եւ Շահ, Դրամագլուխ հաշիւները եռքի ձգելով, նախ փակելու է բոլոր միւս հաշիւները, յետոյ Ընդհանուր ապրանքը, յետոյ Վնաս եւ Շահը, ամենէն վերջը Դրամագլուխ հաշիւը՝ Ելից Կշռոյն միջոցաւ։

98. Կը մնայ այժմ բանալ Ելից Կշիռ անուն հաշիւը։

Կը յիշուի որ, բաց ի վնաս կամ շահ ցուցնող հաշիւներէն, միւս բոլոր հաշիւները փակուեցան Ելից Կշռոյն միջոցաւ, որ այս կերպիւ կը միացնէ վաճառականին բոլոր գոյքը եւ բոլոր պարտքը։

Ուրեմն Ելից Կշիռ հաշիւը մէկ կողմանէ (Պարտքին կողմը) պիտի պարունակէ վաճառականին բոլոր գոյքը, եւ միւս կողմանէ (Պահանջքին կողմը)՝ վաճառականին պարտքը։ Կամ թէ ըսենք, Ելից Կշիռին Պարտքին կողմը պիտի նշանակենք վաճառականին պատրաստ ունեցած ապրանաց արժէքը, սեղանաւորաց քով ունեցած դրամը, սնտուկին մէջ մնացած դրամը, Յաճախորդներէ ունեցած պահանջքը, Գանձելի տոմսակներէ ունեցած պահանջքը, Կարասեաց արժէքը, (այս ար-

դիւնքները. իբրեւ պարտքին՝ պահանջքին վրայ ունեցած աւելութիւնը, նոյն հաշուոց Պահանջքին կողմը նշանակած ենք արդէն, զանոնք փակելու ժամանակ, Եղից Կշիռէն առնուամբ. այսինքն այդ հաշիւները Եղից Կշիռէն պահանջող եղած են, որ ըսել է թէ Եղից Կշիռը անոնց պարտական եղած է. ասոր համար է որ Եղից Կշռոյն Պարտքին կողմը կը նշանակուին այժմ.). Իսկ Եղից Կշիռին Պահանջքին կողմը պիտի նշանակենք վաճառականին Դրամագլուխն, վճարելի տոմսակներով ունեցած պարտքն եւ Հայթայթիչներուն ունեցած պարտքն. (այս արդիւնքները նշանակած ենք նոյն հաշուոց Պարտքին կողմը՝ զանոնք փակելու ժամանակ՝ Եղից Կշռոյն առնուամբ. այսինքն այդ հաշիւները Եղից Կշռոյն պարտական եղած են, որ ըսել է թէ Եղից Կշիռը անոնցմէ պահանջող եղած է. ասոր համար է որ Եղից Կշռոյն Պահանջքին կողմը կը նշանակուին այժմ:)

Այս կերպով պատրաստենք մեր Եղից Կշիռը: (Տես յաջորդ երեսը):

99. Եղից Կշիռ հաշուոյն ինչ ըլլալը աւելի որոշ հասկցնելու համար, ենթադրենք որ այդ առնուամբ մարդ մը յանձն առած է մեր գործերը կարգադրել, այսինքն գանձել բոլոր առնելիքները եւ տալ բոլոր պարտքերը: Ինչ պիտի ընէ: Մէկ կողմէն բոլոր պահանջքները պիտի գանձէ եւ եկած գումարները պիտի անցունէ իր մասնաւոր հաշուոյն Պարտքին կողմը. միւս կողմանէ պիտի վճարէ բոլոր պարտքերը եւ զանոնք պիտի անցունէ՝ իբրեւ տրուած դրամ՝ իր հաշուոյն Պահանջքին կողմը: Այս հաշուոյն պարտքին՝ պահանջքին վրայ ունեցած աւելութիւնը բնականաբար դրամագլխոյն պիտի հաւասարի: Այս դրամագլուխն ալ Եղից Կշիռ հաշուոյն պահանջքին կողմը պիտի անցընէ՝ հաշիւը կըշռելու կամ փակելու համար:

Կը տեսնենք որ Եղից Կշիռ հաշիւն այսպէս ինքնին կը փակուի, այսինքն Պարտքին եւ Պահանջքին միջեւ տարբերութիւն մը յառաջ չգար: Ամէն անգամ այսպէս պիտի ըլլայ. երբ Ընդհանուր Կշիռի պատրաստութեան ամբողջ ընթացքին մէջ որ եւ է սխալ չենք գործած:

ՊԱՐՏԻ			ԵԼԻ	
1893				
Սեպտ.	30	Ընդհանուր ապրանքին	8,887	50
—	—	Սեղանաւորաց	31,677	40
—	—	Անտուկին	84,459	20
—	—	Յաճախորդաց	1,675	50
—	—	Գանձելի տոմսակաց	2,250	
—	—	Կարասեաց	4,000	
			132,949	60

ՊԱՐՏԻ			ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒ	
1893				
Սեպտ.	30	Զանազանաց	132,949	60

Ելից Կշռոյն համառօտութիւնը կ'օրինակեմք Մայր-Հաշուոյն մէջ։

ԱՐԴԻՒՆՔ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՇՌՈՅ

100. Հիմա մեր առջեւ ունինք Վնաս եւ Շահ եւ Ելից Կշիռ հաշիւները։ Յիշենք որ Վնաս եւ Շահ հաշիւը ծառայեց փակելու՝ պարզապէս վնաս կամ շահ ցուցնող հաշիւները. իսկ Ելից Կշիռ հաշիւը՝ պարտք կամ պահանջք ցուցնող հաշիւները։ Այս երկու հաշիւները մեզ պիտի տան Ընդհանուր Կշռոյ արդիւնքը կամ եզրակացութիւնը։

Դիտենք որ Վնաս եւ Շահ հաշիւը կը պարունակէ զանազան գործառնութիւններէ գոյացած վնասը կամ զուտ շահը. իսկ Ելից Կշիռ հաշիւը կը պարունակէ զանազան հաշիւներէ վաճառականին ունեցած պարտքերն ու պահանջքներն, այսինքն մէկ կողմանէ՝ վաճառականին գոյքը կազմող բոլոր գումարները, եւ միւս կողմանէ՝ պարտքերը, նաեւ այն դր-

ՏԻՐ   ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	30	Դրամագլխէն	101,481	60
—	—	Վճարելի տոմսակներէն	2,793	
—	—	Հայթայթիչներէն	28,675	
			132,949	60

ԼԻՑ ԿՇՌՈՑՆ   ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
Սեպտ.	30	Զանազաններէ	132,949	60

րամագլխոյ գումարը որ պարտքը կը հաւասարեցնէ պահանջքին ։

Ուրեմն, Մայր-հաշուոյն՝ հաշիւները փակելու ժամանակ, Օրհաշուոյն մէջ պիտի անցունենք Վնաս եւ Շահ եւ Ելից Կշիռ հաշիւներուն թէ՛ պարտքերը, թէ՛ պահանջները. կազմելով այդպէս Օրհաշուոյն շարունակութիւնը, ինչպէս որ ի ստորեւ կը տեսնենք ։

	Փոխադրեալ . . . (1)			216,628	50
	——— 80 սեպտ ———				
23	ԶԱՆԱԶԱՆՔ՝ ՎՆԱՍ ԵՒ ՇԱՀԻՆ · · միամեայ շահ հետեւեալ հաշիւներէն				
11	Ընդհ. ապրանք. այս հաշիւէն եղած շահը	6,147	50		
22	Լուսմայաշահ. եղած շահը . .	323	10	6,470	60
	——— 30 սեպտ. ———				
23	ՎՆԱՍ ԵՒ ՇԱՀ՝ ԶԱՆԱԶԱՆԱՑ, հետեւեալ հաշիւները փակելու համ.				
10	Ամսաթոշակաց	800			
17	Ընդհ. ծախուց	1,389			
19	Վաճառատան վարձուց . . .	1,800			
21	Տան ծախուց	1,000			
9	Դրամագլխուն. միամեայ շահս	1,481	60	6,470	60
	——— Նոյն ———				
	ԵԼԻՑ ԿՏԻՈՒ ԶԱՆԱԶԱՆԱՑ. Գոյքս կազմող հետեւեալ գումարներուն համար.				
11	Ընդհ. ապրանքին. Պատրաստ ապրանքս ըստ հաշուեկշռի . . .	8,887	50		
12	Սեղանատուրաց. Իրենց քովունեցած դրամս	31,677	60		
13	Սնտուկին. պատրաստ դրամս.	84,459	20		
14	Յաճախորդաց. Իրենցմէ պահանջքս	1,675	50		
16	Գանձերի տոմսակաց. ունեցած գանձերի տոմսակներս ըստ հաշուեկշռի	2,250			
20	Կարասեաց. Պատրաստ կարասեացս արժէքը	4,000		132,949	60
	——— Նոյն ———				
	ԶԱՆԱԶԱՆՔ՝ ԵԼԻՑ ԿՏՈՒՈՑՆ. Պարտքս կազմող հետեւեալ հա-				

(1) Հոս կը դադրեցնենք Օրհաշուոյն յաւելումները, վասն զի յաջորդ նիւթերը, մինչեւ հոկտ. 1, հաշիւներու փակ-

	չիւններու տարբերութեանց եւ զուտ դրամագլխոյս համար .				
15	Վճարելի տոմսակք. Վճարելի տոմսակներս ըստ հաշուեկշռի ..	2,793			
18	Հայթայթիչք. Հայթայթիչներու պարտքս	28,675			
9	Դրամագլուխ. Ներկայ զուտ դրամագլուխս	101,481	60	132,949	60

Դիտելու է որ Օրհաշուոյն այս հատուածը կը պարունակէ վաճառականին միամեայ գործառնութիւններէն գոյացած շահերը, ըրած վնասները, ունեցած գոյքը եւ պահանջքը, ունեցած պարտքը եւ դրամագլուխը։ Այսպէս ուրեմն, Ընդհանուր Կշիռը լրիւ հասած է իր նպատակին, որ է բռնուած տետրակներուն մէկ ամփոփումը ունենալ որ անոնց արդիւնքը ներկայացնէ չափագիտական ճշդութեամբ։

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

101. Հիմա կարգը եկաւ պատրաստելու մեր Հաշուեկշիռը (Inventaire կամ Bilan)։ (1)

Հաշուեկշիռը վաճառականին վիճակը ներկայացնող ցուցակ մ'է, որուն մէջ կը նշանակուին, մէկ կողմը՝ վաճառականին Գոյքը եւ միւս կողմը՝ Պարտքը, իրենց մանրամասնութիւններովը։

ման առթիւ միայն անցընուած են. բայց երբ, Մտից Կշիռով, արձանագրութիւնները վերստին սկսինք, յաւելումները վերստին պիտի սկսինք երեսներուն ստորոտը։

(1) Օրէնքը ամէն վաճառականի վրայ պարտք կը դնէ գոնէ տարին մէկ անգամ Ընդհանուր Հաշուեկշիռ մը շինելու եւ զայն արձանագրելու Տետր Հաշուեկշռոց անուամբ մասնաւոր տետրակի մը մէջ։

Գիտենք արդէն որ Ելից Կշիռ հաշուոյն պարտքը իւր մէջ կ'ամփոփէ բոլոր այն գումարները, որոնք վաճառականին Գոյքը կը կազմեն, եւ Պահանջքը կը ներկայացնէ բոլոր այն գումարները որոցմէ կը բաղկանայ Պարտքը, եւ բաց աստի, ներկայ զուտ Դրամագլուխը, որ Պարտքը կը հաւասարեցնէ Գոյքին։

Ուրեմն Ելից Կշիռ հաշիւը ուրիշ բան չէ բայց եթէ ընդհանուր Հաշուեկշիռը, ամփոփ կերպով ներկայացուած, առանց մանրամասնութեան, Կրկնատումարի դրութեան յատուկ մասնաւոր ձեւերու ներքեւ որ ընտանի չեն ամէն մարդու։

102. Հիմա, Օրէնքով պահանջուած տետրակին մէջ Հաշուեկշիռը գրելու համար, կը բաւէ ուրեմն Ելից Կշիռ հաշիւը մերկացնել Կրկնատումարի յատուկ ձեւերէն, եւ տալ անոր ուրիշ ձեւ մը, եթէ ոչ աւելի պարզ, գէթ ամենուն համար աւելի հասկնալի, աւելցնելով քանակի, ծանրութեան, տեսակի եւ գնոյ մասին պէտք եղած մանրամասնութիւնները։

Ահաւասիկ մեր հաշուեկշիռը.

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

Մ. Խնդիրեանի ի Կ. Պոլիս

ի 30 սեպտ. 1893

ԳՈՅՔ				
Ապրանք ի վաճառատան				
10 տկռ. Էտիրնէի գինի, 210 ղրշէն	2,100			
3 » Ռոտոսթոյի քացախ, 125ղշէն	375			
2000 քիլօ շաքար, 100 քիլօն 280 ղրշ.	5,600			
5 տակառ Տարտանէլի ճերմակ գինի, 162 ½ ղրշէն	812	50	8,887	50
Սեղանատուրք				
Գ. Սապօնճեանի քով ունեցած դրամս			81,677	40
Դրամ յարկեղ				
Մնտուկը գտնուած պատրաստ դրամ			84,459	20
Պարտական յաճախորդք				
Ե. Օհաննեան յՈւսկիւտար. իր պարտքը			1,675	50
Գանձելի տոմսակք ի թղթապանակի				
Տոմսակ իմ/հ Ն. Ոսկանեան ի Գատը-Գիւղ. վճարոր հոկտ. 31 . .			2,250	
Կարասիք				
Ունեցած կարասեացս արժէքը			4,000	
Գոյքերուս ընդհանուր արժէքը			132,949	60
ՊԱՐՏՔ				
Վճարելի տոմսակք ի շրջաբերութեան				
Փոխանակագիր հ/. Պ. Քրիսեանի, վճարոր 15 դեկտ.			2,793	
Հայթայթիչ պահանջատերք				
Մ. Անանեան. իւր պահանջքը . . .	275			
Պ. Քրիսեան » » . . .	400			
Թ. Միքայէլեան . » . . .	28,000		28,675	
Պարտքերուս Ընդհ. գումարը			31,468	
Հետեւաբար, զուտ դրամագլուխս			101,481	60
			132,949	60

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՅՔ			ՊԱՐՏՔ		
Ընդհ. ապրանք .	8,887	50	*Վճարելի տոմսակք*	2,793	
Գ. Սապօնճեան .	31,677	40	*Մ. Անանեան*	275	
Սնտուկ . . .	84,459	20	*Գ. Քրիսեան*	400	
Ե. Օհանեան. .	1,675	50	*Յ. Միքայէլեան*	28,000	
Գանձելի տոմսակք	2,250			31,468	
Կարասիք . . .	4,000		*Զուտ դրամագլուխս* .	101,481	60
	132,949	60		132,949	60

Ներկայ հաշուեկշռոյն՝ տետրակներուս հետ համաձայն ըլլալը կ'ստորագրեմ։

1893 *սեպտ*. 30, *Կ. Պոլիս* Ս. Խնդիրեան

ՑՈՒՑԱԿ ԱՊՐԱՆԱՑ

103. *Տեսանք թէ* (*թիւ* 94) *Ընդհանուր Կշիռը պատրաստելու համար, կանխաւ ըլլալիք գործողութիւններէն մին է վաճառատան կամ մթերանոցին մէջ մնացած պատրաստ ապրանաց ցուցակը կազմել։ Մենք, մեր Ընդհանուր Կշիռը պատրաստելու առեն, կազմեցինք այդ ցուցակը, որով յայտնի եղաւ որ մեր վաճառատան մէջ նոյն պահուն* 8887,50 *դրուշի ապրանք կար պատրաստ* (*թիւ* 95)։ *Ահաւասիկ այդ ցուցակն եւս*.

10 *տակառ Էտիրնէի գինի*	210	2,100	
3 » *Ռոտոսթոյի քացախ*	125	375	
2,000 *քիլօ շաքար*, 100 *քիլօն*	280	5,600	
5 *տակառ Տարտանէլի ճերմակ գինի* . .	$162\frac{1}{2}$	812	50
Վաճառատան մէջ պատրաստ ապրանք 93 *սեպտ*. 30 *ին*		8,887	50

ԳՈՅՈՒԱԾ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

ՎԵՐՍՏԻՆ ԲԱՆԱԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

104. *Վերստին բանալու համար այն հաշիւները զորս Ելից Կշռոյ երկու յօդուածներով փակեցինք, պէտք է Օրհաշուոյն մէջ անցունել Մտից Կշռոյ երկու յօդուած՝ նման Ելից Կշռոյ սոյն երկու յօդուածոց, սա միակ տարբերութեամբ որ Մտից Կշռոյ հաշուոյն Պահանջքին կողմը պիտի նշանակուին այն գումարներն որոնք Ելից Կշռոյն Պարտքին կողմը նշանակուած էին, եւ թէ ընդհակառակը Պարտքին կողմը պիտի նշանակուին այն գումարներն որոնք Ելից Կշռոյն Պահանջքին կողմը նշանակուած էին։*

Այս կերպով, Մտից Կշիռը պէտք է պահանջող ընել Գոյքը կազմող բոլոր հաշիւներէն, ինչպէս են Ընդհանուր Ապրանքը, Սնտուկը, Գանձելի տոմսակները, Կարասիքը, Զանազան պարտականները. իսկ պարտական ընել Պարտքը կազմող բոլոր հաշուոց, այսինքն Վճարելի տոմսակաց, Զանազան պահանջատէրաց, Դրամագլխին։

105. *Մտից Կշռոյ այս երկու յօդուածները բոլորովին ձեւուած են Ելից Կշռոյն երկու յօդուածներուն վրայ, եւ իրենց արդիւնքն ու նպատակն է գործերն իրենց բնական վիճակին մէջ վերահաստատել, այսինքն տարբերութիւնները դնել իրենց պատշաճ տեղերը։*

Այսպէս, օրինակի համար, վաճառատան մէջ մնացած ապրանաց ընդհանուր արժէքը, զոր Ընդհանուր Ապրանք հաշուոյն Պահանջքին կողմը գրեցինք՝ միմիայն այդ հաշիւը փակելու համար (Թիւ 95), իրենց բնական տեղը պիտի բռնեն Պարտքին կողմը։ Տես Ընդհ. Ապրանք հաշիւը, երես 58-59։ Նոյնն է նաեւ Սնտուկը գտնուած դրամին եւ Թղթապանակին մէջ գտնուած գանձելի տոմսակաց համար, որոնք Պահանջքին կողմը գրուած էին, կշռելու համար Սնտուկ եւ Գանձելի Տոմսակ հաշիւները. Սնտուկը գտնուած այս գումարը եւ Թղթապանակը գտնուած այս տոմսակները, Մտից Կշիռ հաշուոյն շնորհիւ, վերստին պիտի բռնեն իրենց

բնական տեղը որ է Պարտքին կողմը։ Տես Սնտուկ հաշիւը, երես 60-61. եւ Գանձելի Տոմսակի հաշիւը, երես 62-63։

Այսպէս նաեւ, շրջաբերութեան մէջ եղած վճարելի տոմսակները, որոնք Վճարելի Տոմսակի հաշուոյն Պարտքին կողմը գրուեցան՝ մի միայն այս հաշիւը կշռելու կամ փակելու համար, վերստին պիտի երեւան Պահանջքին կողմը, որ բնական տեղն է շրջաբերութեան մէջ գտնուած վճարելի տոմսակաց։

106. Կը հասկցուի ուրեմն որ Ելից Կշիռ եւ Մտից Կշիռ հաշիւները երկուակայուած են, առաջինը՝ գոնէ տարին մի անգամ բոլոր հաշիւները փակելու, եւ երկրորդը՝ նոյն հաշիւները վերստին բանալու եւ նախորդ հաշուոց տարբերութիւններն իրենց տեղերը փոխադրելու համար։

107. Մեր Մայր-Հաշուոյն հաշիւները, զորս Ելից Կշիռով փակած էինք, Մտից Կշիռով վերստին պիտի բանանք։ Հիմա կազմենք մեր Մտից Կշիռ հաշիւը։

108. Ինչպէս որ Ելից Կշիռ հաշիւը կազմելով (երես 76-77), զայն Օրհաշուոյն մէջ ալ արձանագրեցինք (երես 78)՝ այս տետրակին յատուկ ձեւով, նոյնպէս Մտից Կշիռ հաշիւն ալ Օրհաշուոյն շարունակութեանը մէջ պիտի արձանագրենք. տես օրինակը 86-87 երեսներու մէջ։

Մտից Կշիռը Օրհաշուոյն մէջ անցունելով, պիտի սկսինք դարձեալ ըստ առաջնոյն գումարել Օրհաշուոյն սիւնակները։

109. Միւս կողմանէ, Մտից Կշռոյն համառօտ ձեւը պիտի անցունենք Մայր-Հաշուոյն մէջ ալ, ինչպէս Ելից Կշիռն անցուցինք իր ժամանակին։

ՄՏԻ

ՊԱՐՏԻ

1893				
Հոկտ.	1	Դրամագլխոյն	101,481	60
—	—	Վճարելի տոմսակաց	2,793	
—	—	Հայթայթիչներուն	28,675	
			132,949	60

—— 1893 հոկտ. 1 ——				
ՁԱՆԱՁԱՆՔ՝ ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ. Գոյքըս կազմող հետեւեալ տարբերութեանց համար.				
Ընդհ. ապրանք. Պատրաստ ապրանք ըստ հաշուեկշռի . . .	8,887	50		
Սեղանաւորք. Իրենց քով ունեցած դրամն	31,677	40		
Սնտուկ. Պատրաստ դրամն . .	84,459	20		
Ցնխորդք. Անոնցմէ պահանջքս	1,675	50		
Գանձերի տոմսակք. Թղթապանակին մէջ մնացած գանձերի տոմսակներս ըստ Հաշուեկշռի . . .	2,250			
Կարասիք. Պատրաստ կարասեացս արժէքը	4,000		132,949	60
—— 1893 հոկտ. 1 ——				
ՄՏԻՑ ԿՇԻՌ՝ ՁԱՆԱՁԱՆԱՑ. Պարտքս եւ դրամագլուխս կազմող հետեւեալ տարբերութեանց համար.				
Վճարելի տոմսակաց. Շրջաբերութեան մէջ գտնուած վճարելի տոմսակացս համար . . .	2,793			
Հյթյթիչներուն. Անոնց պարտքս	28,675			
Դրամագլխոյն. Ներկայ դրամագլուխս	101,481	60		
			132,949	60

ԿՇԻՌ

ՊԱՀԱՆՋԷ

1893				
հոկտ.	1	Ընդհ. ապրանքէն	8,887	50
—	—	Սեղանաւորներէն	31,677	40
—	—	Սնտուկէն	84,459	20
—	—	Ցաճախորդներէն	1,675	50
—	—	Գանձերի տոմսակներէն . , . .	2,250	
—	—	Կարասիներէն	4,000	
			132,949	60

1893 Հոկտ.	1	Ջանազանաց	132,949	60

110. *Ինչպէս երեւցաւ, գոցուած հաշիւները վերստին բանալու համար ալ պէտք է երկու յօդուած գրել Օրհաշուոյն մէջ եւ փոխադրել զայնս ի Մայր-Հաշիւ։*

Մէկից կշիռ հաշիւն ալ, աւելորդ է ըսել թէ, Երկից կշիռ հաշուոյն պէս ինքնին կը գոցուի, Պարտքին եւ Պահանջքին կողմը միեւնոյն ընդհանուր գումարները նշանակուած ըլլալով։

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԻ ՄԸ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ

ԿՐԿՆԱՏՈՒՄԱՐԻ ՎԵՐԱԾԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

111. *Երբ Կրկնատումարի դրութեան վերածել պէտք ըլլայ տումարներն վաճառականի մը որ մինչեւ այն ատեն Պարզատումարի ձեւով կամ բոլորովին առանց որ եւ է մեթոտի բռնած է իր տումարները, նախ պէտք է շինել այդ վաճառականին գոյքը եւ պարտքը կազմող իրերուն ցուցակը եւ Հաշուեկշիռ պատրաստել, մեր պատրաստած Հաշուեկշռոյն պէս (երես 81), եւ յետոյ զանոնք Օրհաշուոյն մէջ անցունել՝ գոյքը կազմող իրերը Դրամագլխոյն պարտական ընելով, եւ պարտքը կազմող իրերն ալ Դրամագլխէն պահանջող ընելով։*

Դրամագլուխ հաշիւը կը ծառայէ ուրեմն սկսելու վաճառականի մը տետրակները։

Ուրեմն, մեր Օրհաշիւը պիտի սկսինք այսպէս.

ՄՏԻՑ ԿՇՌՈՑՆ

ՊԱՀԱՆՋԷ

1893 Հոկտ.	1	Զանազաններէ	132,949	20

——1893 Հոկտ. 1——				
ԶԱՆԱԶԱՆՔ՝ ԴՐԱՄԱԳԼԽՈՑՆ ·				
Սնտուկ	84,459	20		
Ընդհ. ապրանք	8,887	50		
Սեղանաւորք	31,677	40		
Յաճախորդք	1,675	50		
Գանձելի տոմսակք . . .	2,250			
Կարասիք	4,000		132,949	60
——1893 Հոկտ. 1——				
ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ՝ ԶԱՆԱԶԱՆԱՑ ·				
Վճարելի տոմսակաց . . .	2,793			
Հայթայթիչներուն	28,675		31,468	

Օրհաշուէն ի Մայր հաշիւ փոխադրելը գիտենք արդէն։

112. Այսպէս ուրեմն, երբ կը ձեռնարկենք կարգի դնել վաճառականի մը տետրակները, ամենէն առաջ պէտք է սկսիլ վաճառականին ընդհանուր վիճակը պատկերացնող երկու յօդուածով. ինչպէս նաեւ վեցամսեայ շրջանը կամ առեւտրական տարին լրացած ժամանակ, տետրակները փակել՝ դարձեալ վաճառականին վիճակը ներկայացնող երկու նման յօդուածներով։

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

113. Խօսեցանք բոլոր այն ընդհանուր ծանօթութեանց վրայ զորս գիտնալն անհրաժեշտ է՝ վաճառատան մը կամ գործատան մը տետրակները բռնելու համար. խօսեցանք միայն այն Հաշուոց եւ Տետրակաց վրայ որոնք նոյնն են ամէն վաճառատանց եւ ամէն գործատանց համար։ Իսկ զանց ըրինք յիշել, ուսանողին միտքը չը շփոթեցնելու համար, բոլոր այն գործողութիւնները որոցմով կ'զբաղին խիստ փոքրաթիւ վաճառականք միայն։

Եւ սակայն մեր աւանդած Տոմարակալութիւնը կատարեալ է, եւ ամէն ոք պիտի կրնայ հիմա՝ առանց դժուարութեան՝ բանալ եւ բռնել Հաշիւներ եւ Տետրակներ նաեւ բաց ի անոնցմէ, որոցմով զբաղեցանք։

Իբրեւ յաւելուած, մի քանի ծանօթութիւններ կ'ուզեմք տալ հոս այն հազուադէպ գործողութեանց մասին որոցմով չզբաղեցանք դեռ, եւ պիտի վերջացնեմք՝ ցոյց տալով ընթերցողին թէ ի՛նչպէս ուղղել պէտք է այն սխալներն որոնք կրնան սպրդած ըլլալ տետրակաց մէջ։

••••••••••••••••••••••••

Յանձնառողչէքով ձգուած ապրանքներու հաշիւ

114. Երբ ուրիշ վաճառականի մը կամ թղթակցի մը ապրանք տանք յանձնառողչէքով (en consignation) ծախելու համար, հաշիւ մը կը բանանք զոր կ'անուանենք Ապրանք յանձնառողչէքով (այսինքն)ին քով։ Այսպիսի հաշիւները պարտական պէտք է ընել ապրանաց բուն արժէքին եւ եղած ծախքերուն համար, եւ պահանջող՝ վաճառման արդիւնքին համար։ Այս կարգի հաշիւները կը գոցուին Վնաս եւ Շահ հաշուով։

115. Երբ, ընդհակառակը, թղթակցէ մը ապրանք կ'ստանանք՝ յանձնառողչէքով վաճառելու համար, հաշիւ մը կը բանանք զոր կ'անուանենք Ապրանք յանձնառողչէքով (այսինքն)ին։ Այս հաշիւը Պարտական կ'ընենք փոխադրութեան եւ

մաքսի ծախուց եւ վաճառման յանձնառուողչէքին համար, եւ Պահանջող՝ վաճառման արդիւնքին համար։ Այս հաշիւը կը փակենք Թղթակցին հաշուոյն պահանջքով, կամ թէ ըսենք, հաշիւը փակելու համար իրեն կողմանէ մեզ ղրկուած հաշուոյն պահանջքով։

....

Մասնակցութեան հաշիւներ, կամ 1/2 ի, 1/3 ի, 1/4 ի մասնակցութեամբ ապրանաց հաշիւներ

116. Կը պատահի երբեմն որ վաճառական մը՝ իր սովորական գործերէն զատ՝ ուրիշ վաճառականի մը կամ վաճառականներու հետ ընկերութիւն մը կը կազմէ, շահակցութեամբ որոշեալ գործողութիւն մ'ընելու եւ շահ կամ վնասը կանխաւ որոշուած համեմատութեամբ բաժնելու համար։

Կրնան չորս պարագայ ներկայանալ։

1^0 Վաճառականը յանձն կ'առնու ապրանքներու գնումն ու վաճառումը։

2^0 Յանձն կ'առնէ գնել միայն, եւ իր շահակիցը կամ շահակիցներէն մին յանձն կ'առնու վաճառումը։

3^0 Շահակիցը կ'ստանձնէ գնումը, եւ ինքը կ'ստանձնէ վաճառումը։

4^0 Շահակիցը կ'ստանձնէ գնումը եւ վաճառումը։

Այս կարգի գործողութիւն մ'սկսուած ժամանակ, վաճառականը հաշիւ մը կը բանայ զոր կ'անուանէ Ապրանք 1/2 ի, 1/3 ի, 1/4 ի հաշուով (այսինչ)ին հետ, գործին շահուն մէջ իր մասնակցութեան որոշեալ սահմանին համեմատ։

ԱՌԱՋԻՆ պարագային մէջ, այս հաշիւը

Պիտի Պարտի ապրանքին արժէքը եւ ծախքերը՝ որք կը կազմեն հայթայթող կամ վճարող հաշուոյն Պահանջքը

Պիտի Պահանջէ շահակցին կամ շահակիցներուն բաժինը՝ որք պիտի կազմեն անոր կամ անոնց հաշուոյն Պարտքը.

Պիտի Պահանջէ վաճառման զուտ արդիւնքը՝ որք պիտի անցնին ընդունող հաշուոյն Պարտքին մէջ.

Պիտի Պարտի շահակցին կամ շահակիցներուն մասը՝ որ պիտի անցնի անոր կամ անոնց հաշուոյն Պահանջքին կողմը։

Հաշիւը պիտի փակուի Վնաս եւ Շահով։

ԵՐԿՐՈՐԴ պարագային մէջ, այս հաշիւը

Պիտի Պարտի ապրանքին արժէքը եւ ծախքերը՝ որք պիտի անցնին հայթայթող կամ վճարող հաշուոյն Պահանջքին մէջ.

Պիտի Պահանջէ շահակցին բաժինը՝ որ պիտի անցնի անոր հաշուոյն Պարտքին մէջ.

Պիտի Պահանջէ վաճառման զուտ արդիւնքէն վաճառականին սեպհական բաժինը՝ որ պիտի անցնի ծախող շահակցին հաշուոյն Պարտքին կողմը, կամ այս վերջնոյն ի վճարումն ղրկած իրը։

Հաշիւը պիտի փակուի Վնաս եւ Շահով։

ԵՐՐՈՐԴ պարագային մէջ, այս հաշիւը

Պիտի պարտի ապրանքին գնոյն եւ ծախքերուն մէջ իւր բաժինը՝ որ պիտի անցնի գնող շահակցին հաշուոյն Պահանջքին կողմը, կամ ի վճարումն անոր ղրկուած իրը .

Պիտի պահանջէ վաճառման զուտ արդիւնքը՝ որ պիտի անցնի ընդունող հաշուոյն Պարտքին մէջ.

Պիտի պարտի շահակցին բաժինը՝ որ պիտի անցնի անոր հաշուոյն Պահանջքին մէջ ։

Հաշիւը պիտի փակուի Վնաս եւ Շահով ։

Եւ կամ, վաճառումէն յետոյ, այս հաշիւը եւ շահակցին հաշիւը պիտի պահանջեն՝ իւրաքանչիւրը զուտ արդիւնքէն իւր բաժինը։

ՉՈՐՐՈՐԴ պարագային մէջ, այս հաշիւը

Պիտի պարտի ապրանքին գնոյն եւ ծախուց մէջ իւր բաժինը՝ որ պիտի անցնի գնող շահակցին հաշուոյն Պահանջքին մէջ, կամ ի վճարումն անոր տրուած իրը.

Պիտի Պահանջէ վաճառման զուտ արդիւնքէն իւր բաժինը՝ որ պիտի անցնի ծախող շահակցին հաշուոյն Պարտքին կողմը, կամ ի վճարումն անկէ ընդունուած իրը։

Հաշիւը պիտի փակուի Վնաս եւ Շահով։

Հաշիւ արժեթղթոց

117. *Եթէ վաճառականը, գործի սկսած ժամանակ, Տէրութեան հասութաբեր թուղթեր, Ընկերութեանց բաժնեթղթեր, Երկաթուղւոյ պարտատոմսեր եւ ուրիշ արժեթըղթեր ունենայ, պարտի այս արժեթղթոց համար հաշիւ մը բանալ, եւ այս հաշուոյն պարտքին կողմը դնել անոնց օրուան արժէքներուն գումարը, Դրամագլուխ հաշուոյն ալ Պահանջքին կողմը դնելով նոյն գումարը։*

Եթէ որ եւ է արժեթուղթ մը գնէ, արժեթղթոց հաշուոյն պարտքին կողմը պիտի դնէ գնուած արժեթղթին գինը եւ ծախքերը, եւ պահանջքին կողմը պիտի դնէ վաճառման զուտ արդիւնքը։

Երբ վճարումը մաս առ մաս տեղի ունենայ, հետզհետէ հաշուոյն պարտքին կողմը պիտի դնէ մասնակի վճարումները։

Իբրեւ տոկոս եւ շահաբաժին ընդունուած գումարները պիտի անցնին հաշուոյն Պահանջքին կողմը։

Հաշուեկշռոյ պատրաստութեան ժամանակ, թղթապանակին մէջ մնացած արժեթղթոց օրուան արժէքը կ'որոշեն, եւ զայն կ'անցունեն հաշուոյն Պահանջքին կողմը։

Հաշիւը կը փակեն Վնաս եւ Շահով։

....

Ստորաբաժանմունք մասնաւոր հաշուոց

118. *Երբ վաճառական մը թղթակցի մը հետ իրարմէ բոլորովին տարբեր զանազան գործեր ունի, կրնայ անոր համար բանալ այնչափ մասնաւոր հաշիւ որչափ տեսակ որ գործ ունի անոր հետ, հետեւեալ տարբեր անուններով՝ օրինակի համար.*

Այն ինչը. իւր դրամական հաշիւը.

Այն ինչը. իւր ապրանաց հաշիւը.

Այն ինչը. իւր յանձնարարողչէքի հաշիւը, եւայլն։

Այսպիսի առանձին հաշիւներ պէտք է բանալ այն ժամանակ՝ երբ օգտակար կը համարուի դրամական գործողու-

թիւնները չը շփոթելու ապրանքին վրայ եղած գործողութեանց հետ։

Երբ յարաբերութեան մէջ ենք շատ անձերու հետ որոց համար չենք ուզեր առանձին հաշիւներ բանալ՝ Մայր-Հաշուոյն մէջ, կրնանք զանոնք ամէնքը ամփոփել Զանազան պարտականք կամ Զանազան պահանջողք կամ Զանազան պարտականք եւ պահանջողք անուամբ միակ հաշուոյ մը մէջ։

Այսպիսի հաշիւներ պարտական եւ պահանջող կ՚ըլլան այնպէս, ինչպէս պիտի ըլլար իւրաքանչիւրին մասնաւոր հաշիւը։

Հաշիւ մեր պարոն այս ինչին

119. Եթէ առեւտրական ընկերութիւն մ՚է որ կը գործէ, ընդհանուր՝ հաշիւները կը ներկայացնեն ընկերութիւնը համաքարար. այն ատեն իւրաքանչիւր ընկերակցի համար մասնաւոր հաշիւ մը կը բացուի՝ Մեր այս ինչ պարոնը անուամբ։

Այս Մեր այս ինչ պարոնը հաշիւը պարագայից եւ պիտոյից համեմատ կրնայ մասնաւոր հաշիւներու ստորաբաժանուիլ, հետեւեալ անուններով.

Մեր այսինչ պարոնը. իւր դրամագլխոյ հաշիւը.
Մեր այսինչ պարոնը. իւր տոկոսաւոր դրամին հաշիւը։
Մեր այսինչ պարոնը. իւր ընթացիկ հաշիւը.
Մեր այսինչ պարոնը. իւր ճամբորդութեան հաշիւը, եւյլն։

Հետեւութիւն

120. Նախընթաց բացատրութիւններէն կը հետեւի,

Թէ՝ Կրկնատոմարի գրութիւնը կատարելապէս կարող է, իւր հաշուոց ստորաբաժանմամբ, պատկերացնել գործառնութիւններն իրենց ամէն մանրամասնութիւններով, բան մը որ անհրաժեշտ է ընդարձակ վաճառականութեան մը մէջ.

այս կերպով՝ այս դրութիւնը կարող կ՚ըլլայ կեդրոնացնել, ամփոփել եւ ի մի բովանդակել ամենայետին մանրամաս-

նութիւնները, այն հաշուոց շնորհիւ որոնք սահմանեալ են մի միայն անոնց արդիւնքները ներկայացնելու։

Թէ՝ այս դրութիւնը կրնայ ի հարկին սահմանափակուիլ հինգ Ընդհանուր հաշուոց (Ընդհ. ապրանք, Սնտուկ, Գանձելի տոմսակք, Վճարելի տոմսակք, Վնաս եւ Շահ) եւ Դրամագլուխի ու Կշիռի հաշուոց գործածութեանը մէջ. վասն զի բոլոր միւս հաշիւները, որոց անուններն անհուն կերպով կը փոփոխին, վաճառականութեան տեսակներուն եւ իրենց անթիւ մասնաւորութեանց համեմատ, իրապէս ուրիշ բան չեն այլ սոյն հինգ սկզբնական հաշուոց ստորաբաժանումները, եւ պէտք է բռնուին բացարձակապէս միեւնոյն կերպով եւ միեւնոյն սկզբունքին համաձայն, որ անփոփոխելի է։

121. Աւելորդ չեմք համարիր դիտել տալու թէ, պէտք է զգուշանալ սակայն անօգուտ կերպով հաշիւներու թիւն աւելցնելէ եւ երկդիմի անուններով յորջորջելէ զանոնք, վասն զի այդ կարգի հաշիւներ ընդհանուր դրութեան վրայ մթութիւն մը կը տարածեն, ուրկէ կարելի է խոյս տալ՝ մի միայն պահելով, ընդհակառակն, քիչ թուով եւ որոշ անուններով ընդհանուր հաշիւներ, որոնք կը պահպանեն այս հանճարեղ դրութեան նախնական յստակութիւնը եւ պարզութիւնը։

ՍԽԱԼՆԵՐ ՈՒՂՂԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

122. Կրնայ պատահիլ որ խնդիրներն Օրհաշուոյն մէջ արձանագրելու ժամանակ սխալներ սպրդին, ինչպէս եւ խնդիրները Օրհաշուէն ի Մայր-Հաշիւ փոխադրելու ժամանակ։

Նախ տեսնենք թէ ի՛նչ սխալներ կրնան սպրդել Օրհաշուոյն մէջ եւ ի՛նչպէս ուղղելու է զանոնք։

123. ՕՐՀԱՇՈՒՈՅՆ մէջ կրնան հետեւեալ սխալները պատահիլ.

1° Գումար մը կրնանք սխալ դրած ըլլալ կամ յաւելում մը կրնանք սխալ ըրած ըլլալ։

2⁰ Կրնանք հաշիւ մը ուրիշ հաշուոյ մը տեղ պարտական կամ պահանջող բրած ըլլալ։

3⁰ Կրնանք հաշիւ մը պարտական բրած ըլլալ՝ փոխանակ պահանջող ընելու, կամ պահանջող բրած ըլլալ՝ երբ պէտք էր պարտական ընել։

4⁰ Կրնանք մոռցած ըլլալ Օրհաշուոյն մէջ անցունելու ամբողջ յօդուած մը։

5⁰ Յօդուած մը կրնանք երկու անգամ Օրհաշուոյն մէջ անցուցած ըլլալ։

Օրհաշուոյն մէջ որ եւ է քերթուածք եւ լուսանցքին մէջ փոխագրութիւն օրէնքով արգիլուած ըլլալով, սխալ պարունակող յօդուածոց մէջ որ եւ է փոփոխութիւն չենք կարող ընել. ուստի այդ սխալներն ուղղելու համար մասնաւոր միջոցներ ի գործ պիտի դնենք։

Ա. պարագայ.—Եթէ գրուած գումարն իրական գումարէն նուազ է, պէտք է նոր յօդուած մ'ալ գրենք որուն մէջ միեւնոյն հաշիւները պարտական եւ պահանջող կ'ըլլան տարբերութեանը համար։

Եթէ, ընդհակառակը, գրուած գումարը իրական գումարէն աւելի է, պէտք է՝ նոր յօդուածով մը՝ տարբերութիւնն անցունել պահանջող հաշուոյն պարտքին մէջ եւ պարտական հաշուոյն պահանջքին մէջ։

Բ. պարագայ.—Երբ հաշիւ մը ուրիշ հաշուոյ մը տեղ պարտական բրած ենք, այս վերջինը պարտական պիտի ընենք եւ յանիրաւի պարտական եղած հաշիւն ալ պահանջող կ'ընենք։

Եւ եթէ հաշիւ մը ուրիշ հաշուոյ մը տեղ պահանջող բրած ենք, նոյն հաշիւը պարտական պիտի ընենք, եւ իրապէս պահանջող հաշիւն ալ՝ պահանջող։

Գ. պարագայ.—Ենթադրենք թէ կանխիկ 1000 ղրշի ապրանք ծախեցինք։ Սնտուկը, որ ընդունողն է, պարտի Ընդհանուր ապրանք հաշուոյն՝ որ տուողն է։ Եւ սակայն սխալմամբ սա յօդուածն անցուցած ենք.

Ընդհ. ապրանք՝ Սնտուկին.

Կանխիկ ծախեցի 1000

Այս սխալն ուղղելու համար, նախ սապէս յօդուած մը պիտի գրենք.

Սնտուկը՝ Ընդհ. ապրանքին.

Ոչնչացնելու համար այն ինչ օրուան յօդուածը որ սխալ է 1000

Եւ երկրորդ յօդուած մը՝

Սնտուկը՝ Ընդհ. ապրանքին.

Այն ինչ օրուան կանխիկ վաճառումը . . 1000

Դ. պարագայ.—Երբ Օրհաշուոյն մէջ ամբողջ յօդուած մը մոռցած ենք անցունել ժամանակին, Օրհաշուոյն շարունակութեանը մէջ պարզապէս անցունելու է նոյն յօդուածը, յիշելով ժամանակին մոռցուած ըլլալը։

Ե. պարագայ.—Երբ յօդուած մը երկու անգամ գրուած է Օրհաշուոյն մէջ, հակառակ յօդուած մ'աւելցնելու է՝ յիշելով որ այն ինչ յօդուածն երկու անգամ գրուած ըլլալով, մին ջնջելու համար է այս նոր յօդուածը։

Օրինակի համար, երբ Ընդհ. ապրանքը սխալմամբ երկու անգամ 1000 ղրուշ պարտական ըրած ենք Պօղոսին, այս սխալն ուղղելու համար՝ մէկ անգամ ալ Պօղոսը Ընդհ. ապրանքին պարտական պիտի ընենք, որպէս զի Ընդհ. ապրանքը միայն մէկ անգամ 1000 ղրուշ պարտական եղած ըլլայ Պօղոսին։

123. ՄԱՅՐ ՀԱՇՈՒՈՑՆ մէջ կրնան հետեւեալ սխալները պատահիլ՝ Օրհաշուէն յօդուածոց փոխադրութեան ժամանակ.

1° Գումարի մը տեղ ուրիշ գումար մը կ'անցնի։

2° Հաշուոյ մը վերաբերեալ գումար մը կ'անցնի ուրիշ հաշուոյ մը մէջ։

3° Հաշիւ մը, որ Օրհաշուոյն մէջ պահանջող է, պարտական կ'ըլլայ, եւ փոխադարձաբար։

4° Ամբողջ յօդուած մը ի Մայր-Հաշիւ փոխադրել կը մոռցուի։

5° Յօդուած մը երկու անգամ կը փոխադրուի։

Այս սխալները պիտի ուղղենք հետեւեալ կերպով.

Ա. եւ Բ. պարագայից մէջ, սխալ գումարները կրնան քերթուիլ եւ անոնց տեղ ուղիղը գրուիլ, վասն զի Մայր-Հաշիւը օրինօք պարտաւորիչ համարուած տետրակաց կարգէն չէ, եւ անոր մէջ քերթուածքն արգիլեալ չէ։

Գ. պարագայ.—Եթէ Օրհաշուոյն մէջ պարտական եղող հաշիւ մը Մայր-Հաշուոյն մէջ պահանջող եղած է, եւ փոխադարձաբար, այսպիսի սխալ մ'ուղղելու համար՝ առաջին պարագային մէջ՝ Պարտքին կողմը պէտք է անցունել սխալմամբ Պահանջքին կողմն անցած գումարին կրկինը. իսկ երկրորդ պարագային մէջ՝ առաջնոյն հակառակը։

Դիտել պէտք է որ, այս կերպով, Մայր-Հաշուոյն մէջ այդ հաշուոց գումարները կ'աւելնան՝ առանց միանգամայն Օրհաշուոյն գումարն ալ աւելնալու։ Ուրեմն, Փորձակշիռի ժամանակ, Մայր-Հաշուոյն հաշուոց ընդհանուր գումարներն Օրհաշուոյն գումարին չը պիտի համապատասխանեն, այլ Մայր-Հաշուոյն գումարներն աւելի պիտի ըլլան։ Այսպիսի շփոթութեան մը տեղի չը տալու համար, Մայր-Հաշուոյն մէջ կրկին գրուած գումարներուն առջեւ աստղանիշ մը դնելու կամ զանոնք կարմիր մելանով գրելու է, որպէս զի Փորձակշռի պատրաստութեան ժամանակ այդ գումարներն միասին չառնուին։

Դ. պարագայ.—Երբ նշմարուի որ յօդուած մը ի Մայր-Հաշիւ փոխադրել մոռցուած է, անմիջապէս անցունելու է զայն ի Մայր-Հաշիւ, մոռացութիւնը յիշելով։

Ե. պարագայ.—Եթէ հաշուոյ մը Պարտքին կողմը միեւնոյն գումարը երկու անգամ փոխադրուած է, զայն ուղղելու համար՝ նոյն հաշուոյն Պահանջքին կողմը նոյնչափ գումար մ'անցունելու է։ Իսկ եթէ հաշուոյ մը Պահանջքին կողմը գումար մը երկու անգամ անցած ըլլայ, Պարտքին կողմը պէտք է անցունել նոյնչափ գումար մը։

ՅՈՎՆԱՆ Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒՉ ԱԶԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՑ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ՆՈՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Համաձայն Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Ուսումն. Խորհրդոյ Ծրագրոյն

ՍՏՈՐԱԿԱՆ

Ա. Տարի. 1—100 թուոց մշակութիւն. 800է աւելի գործնական պարզ խնդիրներով եւ հրահանգներով ճոխացած . . . . Ղրշ. 4

Բ. Տարի. 1—1000 թուոց մշակութիւն. 600է աւելի գործնական պարզ խնդիրներով եւ հրահանգներով. Ղրշ. 4

ՄԻՋԻՆ

Գ. Տարի. 1—10000 ամբողջական թուոց արտասանութիւնը, գրութիւնը եւ չորս գործողութիւնը. — Ընդհանուր գաղափար կոտորակաց վրայ. — Գործածական չափուց, կշռոց, դրամոց եւ ժամանակի բաժանմունք. — Մտաւոր վարժութիւնք. — 500է աւելի հրահանգներ եւ գործնական պարզ խնդիրներ . . . . . . Ղրշ. 4

Դ. Տարի. Թուարկութիւն եւ չորս գործողութիւնք ամբողջ թուոց, տասնորդական կոտորակաց եւ խառն թուոց. — Վարժութիւնք եւ խնդիրք՝ պատճառաբանութեամբ։ — Մտաւոր հաշիւ . . . . Ղրշ. 4

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ

Ե. Տարի. Տասնորդական եւ Հասարակ կոտորակք. Յատկութիւնք թուոց. Թուրքիոյ հին եւ նոր չափուց եւ կշռոց բաղդատութիւնը. 500 ի մօտ հրահանգք եւ գործնական խնդիրք. աղիւսակք, եւայլն: . . . Ղրշ. 6

Զ. Տարի. Գործածութիւն թուաբանական գործողութեանց. Կշռութիւն եւ համեմատութիւն. Կանոնք Երից, Շահու, Զեղչման եւ Միջին պայմանաժամու. Միջնորդչէք. Հարիւրին այսչափ շահ եւ զեղչ. Ընկերութեան կանոն կամ Համեմատական բաշխումն. Սնանկացեալի մը ստացուածոց բաշխումն. Միջին հաշիւ. Խառնուրդ. Մետաղաց բաղադրութիւն. Քառակուսի եւ Խորանարդ արմատք. Մետրական դրութիւն, եւայլն, եւայլն: Բաց ի բազմաթիւ հրահանգներէ՝ 300 ի մօտ գործնական խնդիրներ . . . . Ղրշ. 6

ՏՈՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ Առուեւս եւ Վաճառականական գիտելիք. Պարզ Տումար եւ Կրկնատումար . . Ղրշ. 6